

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՌԱՋԻՆ ԲԱԺԻՆ

Մ ի պ ա տ հ ե ը դարձնանային կեանքից . . . Կ. Կ. Մ. Շահ.
Ա ն Հ ո գ ո Ր ա լ ո ո Փրէյդուհն
Ա մ պ (գիտի, անդէլերէնից Ն. Ս.—Ն-օլ) . . . Բաֆֆի
Տ ու ն ը կ ա Թ ու մ է Վեդէն
Հ ա ո կ ու Լ (ուրուագիծ) Նիկ. Սօլովիէվ-Նեոմեւ
Ջ Ր ա Բ ե ը դ Բաֆֆի

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼՔ

Նրեխաների կեանքից:
Անասունների բարեկամութիւնը:
Ինչ ազդ ինչպէս է բարեւում:

ԶՈՒԱՐՃԱԼԻՔ

Հ ա ն ե Լ ու կ ն ե ը (4 Հատ)
Խնդիրներ. — (3 Հատ)
Շուտանելու հ.
Մանկական երգ.
Բեբուներ (2 Հատ)
ձախարակ, երգ նօտաներով .
»Աղբիւր« № 1-ի մէջ գտնուած Հանելուկների, խնդիրների և բեբու
ների բացատրութիւնները:

ԵՐԿՐՈՐԴ ԲԱԺԻՆ

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Իմ նամակները Դաքո

ՄԱՀԱՑՈՒՑԱԿ.

Առաքել Բաշաթեանց

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Պ. Նիկ. Սօլովիէվ-Նեոմեւովի աշխատութիւնները: Ինչպէս ջոկել մ
կական բաժինը երկրորդ բաժնից: »Վարժարան«, «Առողջ. Թերթ»
«Նրեանեան յայտարարութիւններ»: »Աղբիւր« նուիրողները: »Մաղիւն,
»Աղբիւր« պատասխաններ: Յայտարարութիւններ:

Ա Ղ Բ Ի Ի Ր

ՄԻԱՄՍԵԱՅ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ե Ր Ե Խ Ա Ն Ե Ր Ի

ԵՒ

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ

№ 2

ՓԵՏՐՈՒԱՐ

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆՅԻ ՏՊԱՐԱՆ

ՈՐԲԵԼԵՆՆ ՓՈՊՈՑ, 5

1883

1853

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION

1853

1853

1853

1853

1853

1853

1853

1853

ՄԻ ՊԱՏԿԵՐ

ԳԱՐՆԱՆԱՅԻՆ ԿԵԱՆԲԻՑ

արուն էր. տաքացել էին օրեր, բարձր սարերի հալ ընկել ձիւներ, քրչքչան առուներ ու աղբիւրներ դաշա ու ձոր բռնել: Կանաչել էր խոտը, ծաղիկներ ծաղկել և անուշ բուրմունք ամեն տեղ սփռել: Մարդ և անասուն, թիթեռ ու թռչուն ուրախ ու զուարթ ամեն կողմ լքուել...

Մաճկալը հանդում իր վարն էր անում, նախրչին՝ դազանակն ուսին՝ կով ու գոմշուկին արօտը տանում. հորթարածը իր հորթերն առած, խոզարածը իր խոզն ու գոջին, գառնարածը՝ փափլիկ ու նախշուն գառներն առաջին, ինչպէս և հովիւր խուրջներ շալկած, բրդոտ ոչխարներ առաջը ձգած, «հի՛, հէ՛ս, հօ՛, հա՛» բարձր բղաւում, կանչում ու շփում և կանաչ խոտում արածացրնում:

Իսկ մեր թռչնիկներ, բմբուտ հաւիկներ, ծիծեռնակ, սարեակ ու քաղցրիկ սոխակ, լոր ու մշահաւ, արտուտ ու կաքաւ, սիրուն

ճվւոցով, անուշիկ երգով, թփից ծառ թրու-
չում, ծառից դէպ ծաղկունք, ամենքի սիր-
տը իրենց են զրաւում..

Բայց այն թիթեռներ, նախշուն բը-
ղեղներ, որ խոտերի մէջ վեր վար են ցատկում,
բզզում ու տղզում ու յանկարծ խոտից մի
այլ տեղ թռչում, դռդռան ձայնով թրուչ-
նոց երգերի դամբ լաւ պահում, ի՛նչքան
քաղցրութիւն է մեզ պատճառում..

Բայց այս դեռ ոչինչ. ահա կէս օր է.
արևը վերևից կրակ է թափում, բաց դաշ-
տավայրից ամենքին քշում դէպ խոր խոր
ձորեր և կամ տերևոտ ու զով անտառներ:
Հանդն ու արօտ պահ մի լուեցին,
թռչկան հիւրերից շուտով զրկուեցին, միայն
դեռ հովտում, բլքան առուի վշշոցն է
լսվում: Ահա մեր մաճկալ իր մաճք թո-
ղեց, եզների վզից սամիքն արձակեց, հո-
տաղ ու մշակ իր շուրջը առած, թանկ
տպասը մէջ տեղը դրեց..

Ահրէք, տղերք ջան, ձեր ջանին դուրբան,
այսօր լաւ օր է, աջուկ է մեր բան:

Բայց ահա հովտում մի ձայն է լրս-
վում. լուռ կացէք. այդ հովին է իր սը-
րինգը փչում, բրդոտ ոչխարներ ջրելու տա-
նում: Ահա ոչխարի տուտը երևաց, զրկա-
ները քարշ գնում են գնում, մի մի բա-
ռաչում, կամ թէ խոտ կծում ու սաս-

տիկ տաքից հազիւ հազ քայլում: Ա երջա-
պէս հասան առուի ափին, գլխներն իս-
կոյն ամենք մեկնեցին ու պաղուկ ջուրը ա-
նուշ փստցով իրենց քաշեցին: Սրանք է-
գերն են, բայց ո՞ւր են գառներ, սրանց
զաւակներ: 'Սրանք քիչ հեռու՝ մի բլրի վե-
րայ, կաթի փոխարէն խոտ են արածում, գը-
լուխնին ծռում, դէս ու դէն նայում անուշ
մայիւնով, կանչում, բղաւում: Եւ ահա հասաւ
կթելու ժամը. ոչխարը նստած տեղից վեր
կացաւ. իսկ բլրից գառները խունջիկ ու
մունջիկ՝ առուի մօտ եկան... մայրը գառնու-
կին, գառը մայրիկին պառուում պըսուտում է
հարիւրի միջին... բառաչ ու մայիւն ու իրարան-
ցում, շարժում է ամենքի սիրտն ու հոգին...

Տես, ահա ձայնով գտան մէկ մէկու.
լուկ ու մնջիկ կանգնեց մեր մաքին. գառնու-
կը առջի երկու ոտք ճկեց և մօր սափնք-
ներ իր բերան քաշեց. անուշ մշշոցով ծը-
ծում է ծծում, իր փոքրիկ դնչով մօր
կուրծքին խփում, երբեմն էլ մօր ծիծ ա-
տամների տակ ձգում ու կծում ու շատ ցաւ-
ցնում, բայց ներող մայրը իր լեզուն հա-
նած՝ սիրուն զաւակի դնչիկն է լեզում ու
մի հրճուանքով նրան գուրգուրում...

Ենցաւ մի րոպէ. ահա կովկիթներ,
կաւէ պտուկներ շրջխկ ու թրըխկ մէջ տեղ
շարուեցան և հարս ու աղջկունք՝ ձեռքեր-

նին ծալած՝ հովիւների հետ կլթել սկսան.
Խըժ բըժ, Խըժ բըժ լալում են ձայներ,
փրփրուն կաթնով լցվում ամաններ, իսկ մեր
հեզ մաքին միամիտ կանգնած է տիրոջ
առաջին...

Երբ վերջացրին, հովիւներն իսկոյն մայ-
րը իր որդուց նորից բաժնեցին, առա-
ջուայ կարգով արօտ քշեցին...

Աիրում եմ, այո, գարնան եղանակ,

Երբ որ ծաղկում են հանդ ու զաշտորայք,

Պտաում եմ յաճախ ես նրանց միջին

Եւ միշտ հրճւում եմ բնութեան տեսքին...

Կ. Կ. Մ. Շ Ս. Հ.

ԱՆՀՈԳ ՍՐԱԽՍՍ

էկ անգամ գիւղի վարժապետը Աի-
րակոսին ասաց.

—Աիրակոս, փառիախդ շատ է մեծ,
մի քիչ փոքրացնել տուր:

—Չեմ կարող, գլուխս կը մըսի—պա-
տասխանեց Աիրակոսը:

—Աիրակոս, ինչու կօշեկ չես հագնում,
մի՞թէ կօշեկը տրխից լաւ է:

—Չեմ կարող, ոտներս ետրա կը դառ-
նան:

—Աիրակո՛ս, ինչո՞ւ մի քանի փոխնորդ
չես պահում, որ միջատներից ազատուիս:

—Ինչե՞, նրանք Աստուծու ստեղծածը
չե՞ն...

—Այ՛, Աիրակոս, տունդ խոնավ է, ոսկը-
րացաւ կ'ընկնիս, երեխէքդ կը կոտորուին:

—Որ տունս չոր լինի, մահից կը պըրծ-
նե՞մ:

—Աիրակո՛ս, պարապ մի նստիլ, ափ-
սոս է ժամանակը, զուր ինչո՞ւ ես կորց-
նում, դնա մէկ օրավար էլ ցանիր:

Ի՜նչ, բանըդ կտրուել է՞. Աստուած որ
տայ, մի ակոսիցն էլ կը տայ:

Աիրակոսին ինչ որ ասում էր վարժա-
պետը, նա իսկոյն մի սուր պատասխան էր
տալիս, որ ցոյց տայ, թէ ինքը վարժա-
պետից պակաս խելօք չէ:

Ճշմարիտ որ Աիրակոսը յիմար մարդ
չէր, ինքն էլ էր իմանում, որ իր ասածը
ճշմարիտ չէր, բայց ծոյլ էր և իր ծուլու-
թիւնն աշխատում էր սրախօսութիւնով
ծածկել:

Վարժապետը նրա պատասխաններն ա-
ռաջուց գիտէր, ուզում էր միայն խօսեց-
նել և կոտրել նրա յամառութիւնը:

—Աիրակոս, դու էլ ես իմանում, որ
այդպէս չէ,—չարունակեց վարժապետը,
դու էլ ես իմանում, որ Աստուած աշխա-

տողին կը տայ, որ Նա շատից շատ կը
տայ, քէնց՝ քիչ։

— Ինչարկէ, այդպէս է, բայց...

— Եւ ի՞նչ բայց... երբ որ զիտես թէ
այդպէս է, եւ ի՞նչ օրուան համար ես պա-
հում քո խելքն ու հասկացողութիւնը։

ՓԲԵՅԴՈՒՆ

Զ Ր Ո Յ Յ

(Փոխադրեց անգլերէնից Ն. Ս. Ն. — օղ։)

Յուլիսի տօթային օրերից մէկն էր։
Երեգակը անխնայ կերպով այրում
էր։ Հրաբորբոք օդը անտանելի էր,
ամեն առարկայի վրա տիրում էր թմրու-
թիւն՝ և տաղակութիւն։ Թռչունները լռել
էին, ծառերը ցած էին թողել իրանց ու-
տերը, թառամել էին սիրուն խոտերը և
կպել էին դետնին։ Եւլ ևս լսելի չէր լի-
նում դաշտային ծաղիկների ուրախ շունջը.
նրանք խոնարհեցրել էին իրանց զլխիկ-
ները և կամաց—կամաց մեռնում էին ծա-
րաւից։ Արմերը, ձիւները, այծերը, հա-

զիւ հազ շարժւում էին: Չորս կողմում
ամեն ինչ լռութեան մէջ էր. ոչ մի ձայն
չէր լսւում...

Մի կողմում, օդի ջերմութեամբ
լցված տարածութեան վրա, երևում են
խրճիթներ, այնտեղ մարդիկ տխրութեամբ
նայում են դէպի ժլատ երկինքը, որ նրանց
անձրև չէ տալիս: Այդ սպաւոր գիւղերի
մէջ այլ ևս լսելի չեն լինում ոչ ծիծաղ, ոչ
հանաքներ և ոչ ուրախ երգեր: Մինչև
անգամ երեսաները, թուլացած օրվայ
տապից, մոռացել էին իրանց խաղը և
սիրելի փողոցները, սուս էին կացել, և
թագնվել էին մարագներում...

Երաշտութիւնը տարապիտի դժբախ-
տութիւն է շինականի համար, որը ապ-
րում է միայն դաշտային դառն աշխա-
տանքով: Երաշտութիւն—դա մի դան-
դաղ մահ է հազարուորների համար, մահ
աղետալի և սովատանջ: Նա աղքատաց-
նում է մինչև անգամ և նրանց, որոնց մօտ
փոքրի շատ և պահել էր ուտեստի հին պա-
շարից... Հինականները հասկանում են այդ
և տրամութեամբ նայում են դէպի երկինքը:

Ամբողջ երկու ամիս նրանք ողորմու-
թիւն են սպասում երկնքից,—բայց դեռ
ոչ մի կաթիլ անձրև չը կայ... Այրվեցաւ
խոտը, այրվեցան անտառները, նիհարա-

ցան, լղարեցան տաւարները: Մարդիկ
յուսահատված թափառում են ինչպէս ու-
րուականներ...

Արդէն մի քանի անգամ բարի քահա-
նան, սուրբ մասունքներ, խաչ ու պատ-
կեր իր հետ տանելով, անդաստան կու-
տարեց անտառների և դաշտերի շուրջը,
Աստուծուց անձրև խնդրելով: Հինական-
ների ջերմեռանդ բազմութիւնը հաստատ
հաւատով և արտասուախառն աղօթքներով
շրջապատել էր նրան: Ջօրաւոր է հաւատը
այդ խեղճ, համբերող մարդիկների մէջ...

Ահա բաց—կապտագոյն երկնքի վրա
երևաց ամպի մի փոքրիկ, թափանցիկ
պատառ: Այս նմանում է մի սպիտակ
թաշկինակի, որ հագել է նշմարվում: Այս
կամաց—կամաց լողում է, կարծես թէ,
վախենալիս լինի... Տառապեալ շինական-
ները տեսան նրան, և նրանց վշտալի սրը-
տերում ծագեց յոյսի մի պոպոնդ նշոյլ...
Մօտ էր փրկութիւնը սովատանջ մահից...
Բայց փոքրիկ է ամպիկը, գուցէ մի բո-
պէից յետոյ նա կ'անհետանայ երկնքի ան-
սահման կապուտակութեան մէջ... Ոչ
նա չի դաւաճանի, կը ցօղէ երկիրը բա-
րեբեր անձրևով...

Սպիտակ ամպիկը մեղմ սիրով նայում
է անբախտ դիւղերի վրա, տխուր խրճիթ-

ների վրա, և հետզհետե աճում է, հաւաքում է իր ուժերը փրկելու սովատանջներին:

— Ի զո՛ւր ես աշխատում, փաղաքշելով ասում է նրան արեգակի կիզող ճառագայթը:— Թո՛ղ նրանք տանջվեն, դու ի՞նչո՛ւ ես հոգ տանում նրանց կեանքի համար: Դու կանգնած բարձրում, փայլում ես սակու մէջ, իսկ նրանք այնտեղ ներքեում թաւալվում են իրանց փոշիների մէջ... Բեզ ի՞նչ պէտք են նրանք: Դու կը ոչընչանաս, կը մեռնես, նրանց աղատելով: Մի՞թէ աւելի լաւ չէ քեզ համար լողալ երկնքի կապուտակութեան մէջ, խաղալ մեզ հետ, սլանալ հողմի թևքերի վրա և զուարճանալ լի կեանքով:

— Թո՛ղ ատուր քո խորհուրդը, թո՛թովեց թեթև հողմիկը. — Թո՛ղ նրանք մեռնեն սովեց, քեզ ի՞նչ փոյթ հոգալ նրանց մասին... անձնատուր եղի՛ր իմ մեղմ հոսանքին, և կը սկսենք ուրախ կերպով լողալ արեգակի հրապուրիչ ճառագայթների մէջ...

Իսկ սպիտակ ամպիկը դէմքը խոժոռեց և զժգոհութեամբ երեսը շուռ տուեց թէ ուրախ ճառագայթից և թէ զբոսասէր հողմիկից: Այս սկսեց աճել և մըթին գոյն ստանալ: Արեւմապէս բոլորովին ծածկեց արեգակի շողշողուն ճառագայթները և ականջ չը դրեց նրանց ձանձ

ըալի խրատին, թէ «կը մեռնես... կը ոչըն-
չանաս... Խնչու ես դու հոգ տանում ու-
րիշների համար... մտածիր միայն քո մա-
սին... ապրիր միայն քո համար...»

Ամպը ականջ չը գրեց իր օդային բա-
րեկամներին և շուտով այնքան աճեց, որ
դարձաւ ահագին սև մէք, որը սիրալիք
կերպով ցած էր իջնում թշուառացած
դաշտերի և տխուր ծառերի վրա: Ասելի
եղաւ խուլ գզրգիւն, որը հետզհետէ սասա-
կանալով, սկսեց որոտման մի հարուածը
միւսի ետևից աւելի բարձրաձայն տարա-
ծել նիհար անտառների, հեռաւոր լեռների
մէջ և խրամառների մթին խորշերում,—
և օձի նման գալարվելով, նշմարվեցաւ կայ-
ծակը... միանգամ ևս, միանգամ ևս... Տե-
ղո՞ց առատ, զովացուցիչ անձրև: Երկար
հեզվում էր նա, ուռեղելով ամեն մի ար-
մատը առջորված խոտերի, տխուր խնձո-
րենու, համբերատար բնկուղենու, սգաւոր
ուռենու, և նրանք ազաջութեամբ ծծում
էին նրա զովացուցիչ կաթիլները... Ծա-
ռերը սկսեցին ազատ շունչ առնել, խոտե-
րը կանաչ գոյն ստացան, ծաղիկները վեր
բարձրացրին իրանց զլխիկները, թռչուն-
ները սկսեցին ծրվրլալ, երեխաները դուրս
թափվեցան դէպի փողոցները, սկսեցին
կազմել լճակներ վազող վառվերից, ձգե-

լով այստեղ և այնտեղ իրանց շինած նա-
ւակները. շատ հեռուից լսելի էր լինում
նրանց ուրախաձայն ծիծաղը: Աեանքը քա-
տացան գիւղերը և դաշտերը...

Ամպը կատարելով իր բարի գործը, ճրշ-
մարիտ է, մեռաւ, ցած թափվելով փրկա-
րար անձրևի ձևով: Տայց նա մեռաւ հա-
ճելի մահով: Նրա կեանքը սպառվում էր
ժպտելով, երբ նայում էր զուարթացած ծա-
ռերի վրա, պայծառ խոտաբոյսերի վրա, ու-
րախ ծաղիկների վրա: Եւ նա, կորչելով երկրի
ընդարձակ տարածութեան վրա, զգում էր,
որ մեռնում է ոչ առանց օգուտ բերելու,
— կոնաչած խոտը, յարութիւն առած բը-
նութիւնը, շինականների ուրախ գէմքերը,
— նրա գործն էր... Այնուհետև ամպը բա-
րակ շերտերով սկսեց առաջ լողալ. թըռ-
չունների ուրախ ձայները, ծաղիկների ու
դաշտային խոտաբոյսերի սօսափման անուշ
մեղեդին առաջնորդում էին նրան, մինչև
նա աննկատելի կերպով անհետացաւ երկն-
քի անսահման կապուտակութեան մէջ: Նա
կորաւ այնտեղ, վերելում, իսկ կաթիլների
ձևով սկսեց սալրել այստեղ, ներքեւում, ա-
մեն մի թուփի, ամեն մի բոյսի, ամեն մի
մեծ և փոքր կենդանու մէջ...

ԲԱՅՅԻ

ՏԱՐՆԵ ԱՊՐԱՊԻԱ Է

 Քարունը նոր էր մտել։ Մի քանի օր եղանակը շատ գեղեցիկ էր։ Բայց մէկ էլ անձրևն այնպէս սկսեց, որ կարծես էլ դադարելու չէ։

Ել տուն, դոմ, մարագ, մառան չը մնաց, որ չը կաթէր։ Ամենից շատ կաթում էր Պետրոսի տունը։ Այդ խեղճի տանը էլ մի ցամաք անկիւն չը մնաց։

Հէնց այդ դառն օրերին գաւառապետը եկաւ մեր գիւղը։ Նա ոչ մի ցամաք տուն չը գտնելով, մի վրան սարքեց, մաւա մէջը։ Գիւղացիներից ով ինչ գանգատ ունէր, գնաց գաւառապետին յայտնեց։ Ամենից յետոյ գնաց Պետրոսը։

Պետրոսը մի զուարճախօս և ծաղրածու մարդ էր։ Նրան որ տեսաւ գաւառապետը, ժպտալով հարցրեց.

— Դու ինչ գանգատ ունիս, Պետրոս, ինչո՞ւ համար ես եկել։

— Աղա, գլխիդ արևիդ մատուղ, տունս կաթում է, ասաց Պետրոսը։

— Յետոյ, ես ինչ անեմ, որ քո տունը կաթում է։

— Աղա, ախր քո ասած չի կաթում։ Նս ինձ համար նստած հաց եմ ուտում, հէնց որ ուզում եմ գրգալը տանեմ բերանս, մէկ էլ տեսնես — ծըլթ — կաթեց գրգալիս միջին։ Ել չի թողնում, որ հալալ հաց ուտեմ

— Շատ լաւ, բայց ես ի՞նչ կարող եմ անել։

— Աղա, ախր ես քեզ ասում եմ, որ քո ասած չի կաթում, սա մի ջուկ բան է։ Նս ինձ համար պառկած քնած եմ լինում. գլուխս կարպետի տակիցը հանում

եմ, որ տեսնեմ լուսացել է, թէ դեռ մութն է: Հէնց որ աչքս բաց եմ անում, որ հերթին մտիկ տամ, մէկ էլ տեսնես—ծըլթ,—աչքիս միջին... բա սրան մի դատաստան չը կ'ան:

—Ինչու չը կայ, եթէ կը յօժարիս:

—Կը յօժարիմ, աղա, կը յօժարիմ, ինչ որ դու կը հրամայես, ես յօժար եմ:

—Շատ լաւ: Քո տունը կաթելու համար դու պէտք է անքան օր բանտումը նստես, որքան օր որ կաթել է:

—Վն, աղա, այդ ինչ ես հրամայում: Ես էլ հէնց իմացայ, թէ մի լաւ բան պիտի ասես: Համ իմ տունը կաթի, համ ես բռնա նստեմ. այդ ինչ դատաստան է:

—Շատ լաւ դատաստան է և շատ էլ արդար: Եթէ մի կ'ծոտող շուն լինի և չը կապեն նրան, նա էլ սրան նրան կ'ծի, դրա համար ու՛մ կը պատժես դու, շանը, թէ տիրոջը:

—Ի հարկէ, տիրոջը. շանիցը խօսմ տուգանք չես առնիլ, պէտք է տիրոջիցն առնես. շունն ինչ գիտէ պատիժն ինչ է:

—Ողորմի քո հօր: Ես էլ հէնց քո բերանովը կ'անեմ քո դատաստանը: Քո տունը խօսմ ինքը չի իմանում, որ կաթում է. բայց դրա համար դու պատժի արժանի ես, որովհետեւ այն տեսակ հող չես ածում և այն ձեռով չես շինում, որ չը կաթի:

—Հն... աղա, դու ինձ յաղթեցիր: Ես հէնց իմացայ, թէ քեզ կը կապեն, բայց չեղաւ, լաւ տեղ չը մթնացրի, ասաց Պետրոսը և գլուխը քորելով դուրս գնաց:

ՎԻԳԼՆ

ՀԱՍԿՈՒԼ

ՈՒՐՈՒՍԳԻՐ

շուն էր: Գորշ ամպերը խումբ խումբ թափառում էին մի գաղափարական քաղաքի վրայից, որ շինումած էր մի փաբրիկ անանուն զետակի կառու ափերին: Մանիչուր քաղաքի վրայ կառես մի սև ու տխուր բան էր կախումած: Մշուշապատ աշունը շրջապատել էր նրան: Նա յանկարծ վրայ հասաւ. իրիկուանից երկինքը պարզ էր ու ջինջ, խողում էին աստղերը և քաղաքի բնակիչները քաղցր լուսով քնեցին, որ միւս առաւօտը լուօ օրի հանդիպեն, բայց հէնց զարթնեցին և նայեցին փողոցներին ու սրահներին, լի է նոր օրը ինչով պիտի ուրախացնէ, լուեկցան ձայներ. «Ախ, Տէր Առտումած, հասաւ աշունը... ահա կը գան, կը թափվեն անձրևները ու մնառ բարով տշխատանք...» խոկ ամպերը իջնում էին ու իջնում քաղաքի վրայ... Ս.Հա ցած բնկան հինգ վեց կաթիլներ և նրանց ետքից դարձեալ ուրիշները... ու դադարեցին. խոնաւութեան հոտ փչեց: Անցաւ հինգ վեց ըսպէ և անձրևն եկաւ բարակ ու անընդհատ...

Քաղաքի լեռ ընկած մի խրճիթից, սրի երկու մութ պատուհանները տխուր նայում էին աղաոոր գետակին, երեկեցաւ քեռի Ղուկասի թիթուած դէմքը. անձրևը թրջեց նրա թաւամազ զլուխը և կրկին խրճիթը քաշուեցաւ: Անշուք էր խրճիթը, խոնաւ ու միտտած. Ղուկասը սովոր չէր ձեռները ծալած նստել, նա օրովարձով էր տալրում... Մի քիչ փնթփնթաց կնոջը վրայ, որ վառարանի մօտ դառարկ պտուկների ետքից էր ըն-

կելու Սարգիս տղային, որ մուծ անկիւնում հոլ էր խաղում և ակամայ խրճիթից դուրս եկաւ. ման եկաւ բակը, նայեց մի անկիւնը, միւսը, ամեն աեղ դատարկ էր. շուռ եկաւ ոտի տակը մի փայտ էր ընկած, վերցրեց դիմհար դրեց ծռուած ցանկապատին, թէև գիտէր, որ նա չէ կարող պահել, բարկացած թքեց հնացած ցանկապատի վրայ ու մի կողմը հեռացաւ. լանկարծ նրա աչքին ընկաւ եղանը, շուռ ու մուռ տուեց ձեռքերում և նոյնպէս փնթփնթալով ձգեց քանդուած ցանկապատի վրայ: Ոչ մի բան կարծես իր կամքովը չէր. այդ առաւօտ ամեն բան չարացնում էր նրան: Ղուկասը ամենևին ուշ էլ չը դարձրեց ոտներին փաթաթվող շանը, որ բակի մի հասարակ ու հաւատարիմ շուն էր. դունչը կարճ, պոչը մազոտ ու մոխրագոյն շերտերով և կողքերի ու մէջքի փռուած մազերը ցից ցից կանգնած դէպի ամեն կողմը: Ծունը թէև ամենահասարակն էր, բայց այդ ըուպէին նրա միքիչ դուրս հանած կարմրաւուն լեզուից, որ մի տեսակ քծնող ժպիտ ունէր, շարժվող պոչից, մանաւանդ գորշ ու պարզ աչքերից, որ դեղինի էին տալիս, փայլում էր մի շատ ուրախալի ու գթաշարժ բան: Մերթ ընդ մերթ բարձրացնում էր նա ականջները և մի բանի սուր ականջ գնում. վերջը վազում էր խրճիթի մի անկիւնը, ուր քանդուած չափարն էր և այնտեղից ուրախ վնդոտիւնով վազում ընկնում տիրոջ ոտները. նա ամեն շարժմունքով ասում էր նրան. «Ուրախացիր ինձ հետ, աէր. չէ՛ որ ես մայր եմ... գուարճացիր իմ լակոտներով... ախ, ինչպէս նրանք սիրուն ու առողջ են... Ես նրանց կը մեծացնեմ և ինչպիսի լաւ շներ դուրս կը գան. մեր փողոցի շների մէջ առաջինը կը լինեն... վահ, ի՛նչ փողոցում, ամբողջ քաղաքումն էլ նրանց հատը չի լինիլ...»

Բարակ անձրեւը անդադար մաղում էր։ Ղուկասը կասես թէ մի ճնշող սրտնեղութիւնից արթնացած՝ վերջապէս նկատեց որ շունը առաջուան պէս չէր... — «Հէ, ի՞նչ կայ, ի՞նչ է պատահել, Հասկո՛ւլ...» Այս ձայնի վրայ Հասկուլը ցատկեց, առաջին թաթերը դրեց տիրոջ կուրծքին և լետ լետ գնալով, առաջ քաշեց նրան։ Ղուկասը ետքից գնաց՝ ասելով. «Տեսնես ի՞նչ կայ, ի՞նչ է գտել...» Շունը ուրախ ձայնով տարաւ նրան մինչև քանդուած ցանկասրտը և զգուշութեամբ բռնելով լաւոտները վզից, մէկ մէկ Հանեց, լիզեց նրանց ու կորզով շարեց։ Խոնու օդի մէջ Հասկուլի ու դեռ կոյր լաւոտները մէկ մէկու էին սեղմվում, դողդողում և զթաշարժ ձայնով կաղկանձում։ Հասկուլը նրանց փայեց, փայփայեց, մօտները թազնեց ու գոհ էր, որ տէրը տեսաւ իր ձագերին և գիտէ նա որ ինքը այժմ մայր է ու երջանիկ... Ղուկասը աչքի տակից համբրեց իր բակում աւելցածներին. «Մէկ... երկու... երեք... չորս... ո՛հ տես, ինչքան են... Սրանց ինչո՞վ պիտի մեծացնես, չիմար. տես, աշունը շուտ վրայ հասաւ, իսկ մեր բակը դատարկ է...» Հասկուլը մօտեցաւ լաւոտներին, պառկեց, նրանց ծիծ տուեց, թէև ինքն էլ պակաս քաղցած չէր, բայց առժամանակ այդ մոռացաւ. նրա աչքերը մայրական ուրախութեամբ փայլում էին... Հասկուլի գլխում չէր ծագում այս սարսափելի միտքը՝ թէ ձագերին կերակրելու բան չունի... Ղուկասը մի ըռպէ մնաց ու հեռանալով որոշեց. «Պէտք է երկուսին հէնց այսօր՝ ձգել հեռու առուի մէջ, իսկ այն մնացածով թող դեռ մի քիչ ուրախանայ տխմարը... Թէև անբան անասուն է, բայց միանգամից սիրտը կոտրել լաւ չէ, իսկ լետով նրանց էլ գետը կը թափենք. հանաք է դրանց պահելը... ինձ կը քանդեն...»

Կէսօրը մօտ էր. իսկ անձրեւը շաղում էր ու շա-

ղում: Ժողովուրդը անց ու գարձ էր անում ցեխոտ փոշոցներով ամեն մեկը իր գործի համար, իսկ Հասկուլին ոչ ոք չէր հարցնում: Առկասը տղին պատուէրներ տուաւ լակոտների մասին ու գնաց հացի հոգս քաշելու: Սարգիսը, որ մի թխադէմ տղայ էր, դուրս եկաւ խրճիթից. նա էլ հօրը պէս նախեց փոքրիկ փոքրիկ լակոտներին, Հասկուլը ուրախ ուրախ շարժում էր պոչը, թըռչկոտում ու չորս կողմը վազվզում: Սարգիսը զմայլեցաւ լակոտների կարճ մազը սղալում էր և Հասկուլը լիզեց նրա ձեռը. նա չափազանց ուրախ էր, որ այդպէս ուշ են դարձնում իր ձագուկներին: Սարգիսը չուզեց Հասկուլի աչքի առաջ նրա լակոտները վեր առնել և ուրախ շանը վրդովել... կանգնեց կանգնեց ու գնաց խրճիթը մօր մօտ...

— Մայրիկ... —
— «Ի՞նչ է, որդեակ...»

— Ես ի՞նչպէս դէն ձգեմ լակոտներին, մեղքս են լգալիս... Մի տեսնես ինչպէս ուրախ է նրանցով Հասկուլը... Նա կը տխրի, չէ...

— «Այդպէս է, որդեակ, այդպէս. ի հարկէ, նա մայր է, կը ցաւի. հայրդ քեզ ի՞նչ ասաց...»

— Ասաց որ ձգեմ առուն... խղճահարուած պատասխանեց տղան:

— «Հապա ի՞նչպէս կարելի է հօրը չըլսել. նա մեզանց լաւ գիտէ ինչ պէտք է անել...»

— Բայց ի՞նչպէս վերցնեմ, երբ նա այնտեղ է...

— «Ո՞վ...»

— Հասկուլը...

— «Վահ, անխելք, չը վերցնես երբ նա այնտեղ է. ուրդում ես քեզ կծի... երբ նրանցից կը հեռանայ բան ու տեւու, գնա երկուսը տար...»

Սարգիսը երկար մնաց մտածութեան մէջ, վերջա-

պէս խրճիթից դուրս եկաւ... ան լուսնի տակ...
 Հասկուլը սաստիկ քաղցել էր, լակոտները պլուել
 էին ու ննջում, ցանկապատի տակը չոր էր... Հասկուլը
 իր ծածկարանից մի լաւ նայեց չորն կողմը, տեսաւ մի
 անկիւնում փախաւ փրկուող մի փսիթի կտոր, ձեռաց
 հաւաքեց քոլորը ցանկապատի տակ, լակոտներին ծած-
 կեց, մի քիչ էլ նստակեց, հոտոտեց ձագուկներին, պինդ
 քնած էին, տեղները տաք էլ չէր կուշտ են... Սպա փա-
 զեց խրճիթի դուռը... Սարգիսը այս պահեր տեսել էր, նրա
 սիրտը չը դիմացաւ ու ներս պրծաւ խրճիթը... Հասկուլը
 շատ շուտ ու մոռնեկամ դռան մօտ, սպասեց, սպասեց հաց
 ձգող չը կար, քաղցը նրան սաստիկ ասնջում էր, մի երկար
 կլանչեց, քայց դուռը չէր բացվում... Անցաւ մի րոպե
 էլ, Հասկուլի համար երկար րոպե, կրկին լսուեցաւ նրա
 տխուր ձայնը, դուռը պինդ փակած է, շուտը վազեց
 այս ու այն պատուհանին, կսկծալի թունաց, բայց պա-
 տասխան չը կար, չէր Եւսէպ, չանկարծ, կասես մի բան
 մտաբերեց ու թռաւ դէպի գետը, անձրեւը աւելի սաստ-
 կացել էր... Հասկուլը թաւալգորը հասաւ գետին, լա-
 կեց սրտանը ջուրը, բայց քաղցածութիւնը չանցաւ, բե-
 րանը այրվում էր, որկորը հուփ գալիս, ներսը հարվում...
 Հասկուլը տէլի լակում է, արարձրացնում գլուխը ջրից,
 իսկ քաղցը աւելի ևս տանջում է... Թագնեց, հոտոտեց
 աջ ու ձախ խոնաւօդը և մի բան միտն ընկաւ, Զախ
 կողմը, երեք օր նրանից խաւաջ, նա տեսել էր ափից
 թէ ինչ գրացի բարեկամ Յարլէզը ինչպէս կիւր վո-
 ռում էր ու հացի մի աւելացած կտոր ախտեղ թաղում
 սև օրուան համար... Հասկուլը վազեց ախտեղ, բայց
 կէս ճանապարհին կանգնեց, շան գլխումը ծագեց այս
 միտքը... «Չէ որ նա էլ շատ անգամ քաղցած է մնում...»
 կարելի է հէնց այժմ էլ քաղցած էլ չը շուտով կը գալ
 այն տեղ... Հասկուլը ձգուեցաւ, թագնեց ու անքերը

փակեց իսկ հացի կտորը փստես նրա գնչի տակը լինելը
 դուրս էր եկել կաշի միջից և այնպէս մի քանի փակով
 նայում էր նրան ու ծաղրելով ականջին ասում. «Եի-
 մար, արի ինչ կեր, էլ ուրիշ քան ասում»։ Հասկումը փո-
 ըր տրորվում էր, քաղցը նեղում և գլուխը պտուտ պը-
 տում գալիս վեր կանգնում տեղից, գլուխը շարժելով ու
 դէմքը ընկալում փորձող խոտիկ հասակ մինչև փորձա-
 կաւը։ Հասկումը թրջում էր մարմինը մարմնից, մի րոպէ
 ուժը վրայ եկաւ, միանգամից փոքր փոքր, քան հացի
 կտորը բերանը մուտք մի շերտ մածուցիկ կաշի հետ,
 պտուտ եկաւ խրճիթի չորս կողմը ու չափարից անցաւ
 ձագունների մօտ... Բայց այս ինչ է... փախսները նորոգե-
 երկու լակոտները մէկ մէկուց հեռաւ փորձողն տալիս
 ու կլանչում, իսկ միւս երկուսը բոլորովին չը կան... Ուր
 են նրանք... ինչ է պատահել։

Հացի պտտումը Հասկումը բերանից փախսի վրայ
 ընկաւ, քաղցածութիւնը մոռացաւ, յորդմ զլայտում
 Հասկումը գորշ աչքերը կատաղի փողովում էին, հոս
 բարկացած փախսի տակ քաղցը մնացած ձագուններին,
 լաւ ծածկեց ու գլխն ամտաւ փազէց բակը, շրջեց ամեն
 տեղ, տխուր տրտում նայում էր ամեն մի անկիւնը ու
 շատ անգամ մօտենում խրճիթի լուս դռանը, լաւ անկանջ
 դնում, թաթերով յուսահատ խփում, բայց ոչ մի ձայն
 չէր գալիս, և միտքը յայտնաւորում էր. «Երբեք չեմ հասնում»
 Եւ լանկարծ լեզուն հանելով անցաւ ցանկալի տեղի,
 որտեղ բակի չորս կողմը ու դռանին պտուտէ։ Նու բո-
 լորովին սարսուռում էր. անցաւ տանը, տան և հինգ
 րոպէ, ուրախ ուրախ վեր թռաւ տեղից և վազեց դէպի
 ագուռ. դեռ տեղ չէր հասել քամին նրա թաց ական-
 ջին հասցրեց մի թուլ վնգվնգոյ. նա խփոյն ձանաչեց
 իր ձագունի յուսահատ հառաչանքը... Մի րոպէ, և ահա
 Հասկումը խնամքով բռնեց նրա վզից, հանեց, լիզեց ու

միւսի ետքից գնաց. բայց նա այնպէս չարաչար գլխի-
վայր ընկել էր ջրի մէջ, որ ստոկել էր: Եւ զայն
«Եւ թշուառ մայրը նրան էլ հանեց. երկար պտուտե-
կաւ գլխովը, ինչքան տաքացրեց, բայց և այնպէս չը կա-
րողացաւ նրան կեանք տալ...»

Այդ օրից Հասկուլը բոլորովին փոխուեցաւ. նա
մաւր էր, հալվում, մաշվում էր, ոչ մէկին չէր թող-
նում մօտենալ թէ իրեն, թէ իր լակոտներին. մինչև
անգամ երբ մէկը բաւականին հեռու անցնում էր այն
տեղից, բոլոր մազերը ցից ցից էին կանգնում: Հասկուլը
աշխատում էր չը նայել տիրոջ վրայ, երեսը նրանից դարձ-
նելով, իսկ Սարգսին, երբ հեռուից նայում էր իրեն, մի
մեղադրական ականարկ էր անում և ատամները կրճտացնում:
«Տես, շո՛ւն է, ասաց տիրուհին, բայց ինչպէս իմա-
ցաւ մեր արածը. հիմի արի՛ ու հասկացիր թէ՛ ինչպիսի
զգացմունք կայ նաև շան մէջ»:

Հասկուլը երկար ժամանակ տէրերի տուած հացը
չէր վեր առնում և շատ քիչ անգամ էր հեռանում լա-
կոտներից և այն էլ գիշերը, որ մի օտարի բակում իրեն
համար մի ոսկր կամ հացի կրունկ ճարէ. — նա այսպէսով
ոսկր դարձաւ:

Երբ Հասկուլի լակոտները մեծացան, քաջաւողջ
դարձան, տարաւ նրանց մի ուրիշ տեղ: Շատ անգամ
տնայտանում էր բակից. բայց բոլորովին չէր թողնում
խրճիթը... Հինգ վեց ամսից յետոյ Հասկուլը կրկին առա-
ջուան ուրախ զուարթ շունը դարձաւ. մանուկների հետ
խաղում էր, քծնում էր տիրուհու շուրջը, բայց տիրո-
ջից միշտ խուսափում էր և կասես նրանից վախենում.
նրան մօտենալիս՝ աշխատում էր աննկատելի կերպով
ծածկուիլ:

Մի քանի տարուց յետոյ, նրա երկրորդ ու երրորդ
լակոտներին պատահած դժբաղդութեանը պատճառաւ,

Հասկուլը թ ա փ ա ո ա կ ա ն շ ու ն դ առ աւ. օրինակ նա ամեն օր մի բակից միւսն էր մտնում, փողոցը վերիվայր չափելով և երբեմն էլ մերձակայ երկու երեք փողոցները. մի օր կենում էր մէկի դռանը, տունը լաւ պահպանում, կերակրւում, միւս օրը մի ուրիշի տանը նոյնը անում. այսպէս շարունակում երրորդ ու չորրորդ օրը. մի ամսուան մէջ նա մէկ երկու փողոց էր ման գալիս և յետոյ միւսնոյնը նորից սկսում...

Ոչ միայն Մանիչուրի պէս լուռ ու հին քաղաքում երբեմն տպւում էր Հասկուլի պէս մի շուն, այդպիսի շներ գիտէի և գիտեմ շատ կան թէ մեծ ու թէ փոքր քաղաքներում, ամբողջ թաղը ճանաչում է նրանց և նրանք վախելում են լիովին անկախութիւն և հէնց դրա համար, կարծես, նրանք ստէպ ստէպ ծեծւում են և շատ անգամ էլ քաղցած մնում... Այդ անտուն անտէր ու թափառական շները հպարտ աղքատներ են. նրանց չես կարող հրապուրել ոչ մի անուշ պատառով, ոչ մի ոսկրով... Եթէ մէկը յանկարծ համարձակում է այդպիսի անհնազանդ շան վրայ բղաւել և, Տէր մի աւրացէ, մահակով սպառնալ՝ հպարտ շունը երբեք նրա տան մօտովն չի անց կենալ: Այդպիսիները հլու հպատակ շան ցեղի մէջ անջատուած էակներ են, նրանք թուով քիչ են, բայց դարձեալ կան:

ՆԻԿ. ՍՕԼՕՎԻԷՎ.—ՆԵՍՄԵՆՕՎ.

ԹՅՐԳՄ. Կ. Կ. Մ. ՋՅ.:

Զ Ր Ա Ք Ե Ր Դ

Մե հանուած իմ ճանապարհորդութիւնից
Դարարադում:

ուայլ է: Առջեւից օձի նման ոլորվում է մի
Հազիւ նշմարվող շաւիղ, որ տանում է անտա-
ռապատ լեռների կողքերով, իսկ վերեւից՝ տա-
րածվում է հսկայական ծառերի կանաչազարդ
կամարը: Արեգակի ճառագայթները չեն անց-
նում այդ կամարի սաղարթախիտ հիւսվածքից.
ճիւղերը, ոստերը, տերեւները սիրալի կերպով
գրկել են միմեանց:

Տեղ-տեղ կանաչազարդ կամարը տատանվում է և
ճիւղերի ճեղքերից տեսնվում է կապտադոյն երկնքի մի
փոքրիկ մասը միայն: Այդ ճեղքերից ոսկեալ ժապաւէն-
ների նման ներս են ցոլանում արեգակի բարակ շողքերը,
և անտառի մէջ տիրող մռայլը փոքր ինչ պարզվում է,
լուսաւորվում է:

Օդը խեղդում է: Վերեւից յուլիսեան արեգակը կը-
րակ է թափում: Բայց այդ կրակը, այդ տապը, այդ բո-
ցը չէ թափանցում մինչև անտառի խորքը: Ոստերի,
տերեւների խիտ հիւսվածքը ընդդիմադրում է նրանց:
Չորերի խոնաւ գովութիւնը, մեղմացած վերեւից ներ-
գործող ջերմութեամբ, խիստ ախորժ հրապուրանքով
շփվում է ուղեւորի երեսին, և նա լի ախորժակով շնչում
է եղևիններից բուրոյ բալասանը:

Շուտիցը նեղ է: Նա անթիւ ելևէջներ ունի: Եր-
բեմն բարձրանում է գագաթների վրա, երբեմն իջնում
է մթին ձորերի և նեղ փապարների մէջ: Սալակի անիւ-

ները, աշխարհի սկզբից մուտք չեն գործել այդ կուսակա-
նան անտարձների մէջ: Մարդը միշտ պարսաւել է փր-
հալման համար հաւանքներ հարթելու և եռնակին զահալեթները
սոսկալի են: Սաղեորի ձին անգամ չէ յանդգնում յոր քով ին-
նրանց վրա մի սխալ քայլ, մի թեթեւ սալթաքում, և
ահալեթն ազլոր կեցումը կէպի անդունդը:...

Ստիպւած են գնալ ստոյ: Բո՛ւ առաջնորդը, այդ
ահալեթն ապառաժների, այդ միջին ծմակների հարազատ
որդին, կը տանէ քեզ: Նրան ծանօթ են բոլոր անցքե-
րը, բոլոր շուկաները, որտեղ միայն վայրենի այծերը
համարձակում են տաք կոխել:

Տիրում է լռութիւն: Անտառի մէջ մի տերեւ
անգամ չէ շարժոււմ: Սիջօրէի սօթը բոլոր արարածնե-
րին հալածել է դէպի ծմակների խորքը, դէպի քարան-
ձառների մթութիւնը: Թռչուններ անգամ չեն երևում:
Ամեն ինչ նիւհում է, ոմեն ինչ հանգնտանում է խորին,
խորագլխան բերկրութեան մէջ:

Ինչոր մի բան խշխշում է, կարծես, ուղեորի ա-
կանջներին դիպչում է թիփերի մեղմ սօսողիւնը: Նայում
են քո շուրջը: Եւ ահա բեղմնաւոր շրթներուն ճիւղերից
քորշ է բնկած մի էակ: Ծառերի խտութիւնը թող չէ
տողիւ պարզ նշմարել նրան: Երեւում է մի կարմիր շա-
պիկ միայն, որ իջել էր մինչև մերկ արունքները: Հե-
տաքրքրութիւնը վառւում է: Նայում ես, նայում ես,
այժմ նկատուի՞նք են կնոջ ծամերի երկայն հիւսեր, որ
ծածանուում են ճիւղերի վետ: Այդ ինչ է, որտեղից
յայտնվեցաւ այդ անտառային փէն: Ինչ դարձնենի
նա այդ վայրենի ամսոյութեան մէջ, ուր վազըներն ան-
գամ անդամաւորւմ են երկիւղից:

Դա մի շիջական հայտնաբերի է: Ինչ հեռաորդիւ
դից եկել է անտառային պտուղներ քաղելու: Նա քա-
ղում է հարմիր, հասունացած շերտերը և նսնամքով

լցնում է զամբիւղի մէջ, որ քարշ է ընկած նրա թև-
քից: Նա մենակ է: Փոքր ինչ հեռու, գլուխը առջևի
թաթերի վրա դրած, պառկել է նրա մտերիմ ընկերը,
— մի ահագին շուն: Փորձիր մօտենալ մենաւոր աղջկան,
այդ գազանը կը պատառոտէ քեզ:

Աղջիկը լետ նայեց: Ուղեւորը կասկածաւոր երևե-
ցաւ նրան: Զարմանալի արագութեամբ ցած ցատկեց նա
շորենուց և մի ակնթարթում անյայտացաւ անտառի
մթութեան մէջ: Այլ ևս ինքը սատանան չէ կարող
գտնել նրան: Նա չի վախենայ. նա երկիւղ չունի.
նա ամեն տեղ կը դնայ: Նա ծնվել է և սնվել այն
մամռապատ ծառերի հետ. նրա օրօրոցը եղել է այն
վայրենի ապառաժները:

Մի քանի քալ ևս, և ուղեւորը նկատում է այդ
անտառային կոյսերի երկրորդը, երրորդը... Դրանք չեն
փախչում. դրանք ճանաչեցին, որ դու նույնպէս հայ ես,
որպէս իրանք: Նայում են քեզ վրա և խորամանկ հեղ-
նութեամբ ժպտում են: Ինչո՞ւ, ինչն է շարժում այդ
միամիտ շինական աղջիկների ծիծաղը:

Նրանք նկատեցին քո դողդոջուն քալերը, նրանք
տեսան, թէ ինչպէս դու երկչոտ կերպով մագլցում ես
ժայռերից և կրիայի նման առաջ ես սողում: Այդ բա-
ւական է, որ հրաւիրէր երիտասարդի վրա լեռնային
աղջկայ ծիծաղը: Կարծես մարդ լսում է նրանց ուրախ
հանաքները. «Ա՛յ փափկամորթ, սովորել ես կառքերի
վրա թեք ընկնել, կամ թաւիշապատ դիւանների վրա
ծուլանալ. դէ, փորձիր մեր սարերի վրա ման գալ, այն
ժամանակ կասենք, որ դու էլ աղամարդ ես»...

Ուղեւորը թողնում է բնութեան այդ հարազատ
գաւակներին, և իրաւ, կրիայի նման սկսում է առաջ
շարժվել:

— Շուտով, շտապեցնում է քեզ առաջնորդը, — եթէ

այսպէս գնալու լինենք, մինչև արևի մտնելը տեղ չենք հասնի:

Առաջնորդի ծաղրածութեանը ևն առարկայ չը դառնալու համար, ուղևորը ստիպւած է փոքր ինչ թեթև շարժվել: Յոգնածութիւնը վերջապէս բոլորովին անտանելի է դառնում: Առաջնորդը նկատում է այդ, և մի անգամ ինքազաւարտութեամբ միջոց է տալիս հանգստանալու: — Ծխեցէք, պարոն: — Եւ ծխելու ստուգելով, նստում է սառնակի հովանաւոր ստուերի ներքոյ, սկսում է ծխել: Քրտինքը հեղեղի նման թափվում է քո ճակատից: Ամեն ինչ թաց է, շապիկ, ժիւետ և ամառային ժօկէտ: Անկարելի է այդ դրութեան մէջ երկար նստել: Հագուստը կորցնում է իր ջերմութիւնը և մըրսողութիւնը անխուսափելի է դառնում: Պէտք է դարձեալ շարժում գործել, պէտք է առաջ գնալ...

Գնում ես, գնում ես, միևնոյն լուծութեան, միևնոյն անշարժութեան միջով: Յանկարծ նիրհող անտառի խորհրդաւոր հանգստութիւնը աղմկվում է և, կարծես, լրսում է մի խուլ, ստորերկրեայ որոտման ծանր զորդոյցը: Որքան առաջ ես գնում, շրջապատող լեռները սկսում են հետզհետէ որոտալ:

Նայում ես դէպի երկինքը. տեսնում ես նոյն մանիշակագոյն կապուտակութիւնը իր նուրբ ժպիտով, նոյն լուսաւոր արեգակը իր պայծառ ճառագայթներով: Ամպի մի փոքրիկ պատառ անգամ չէ երևում:

Բայց որտեղից է լսվում այդ խուլ, սարսափեցնող որոտի ձայնը: Մտածում ես, անգունդի մէջ կատարվում է մի սոսկալի խռովութիւն. կատաղի տարրերը մարտնչում են միմեանց հետ: Ժայռերը, ապառաժները մռնչում են: Խաղաղ մթնոլորտը սկսում է երկեւղածութեամբ դողդողալ: Եւ ուղևորի վրա տիրում է մի սրբազան սառսուռ. նա խոնարհվում է, ծունր է իջնում

ընտրեան վեհութեան անջնջ. յիշմով, անոր անկողն

— Դա Թարթար գետի ձայնն է լսվում, Հանդիմացնում է քեզ պառաջներդը: Եկ անճաղրա՛ն քոյրս անճաղր

ձեռքով: Ետևո՛ւ Վրդ, Հասնենք: Ետևո՛ւ զգու՛սք անճաղր անճաղր: Այդ սարի միւն կողմումն է: Եկ անճաղրս քոյրս անճաղր

Անցնում ես սարը, անցնում ես սարի միւն կողմը: Քս անջն, բացվում է ամթիւն անդունդ: Ետևո՛ւ ետ, անճաղրս անճաղր

Ետևո՛ւ ետ անդունդի խորութեան մէջ, անճաղրս անճաղր: Ետևո՛ւ ետ անդունդի խորութեան մէջ, անճաղրս անճաղր

Ետևո՛ւ ետ անդունդի խորութեան մէջ, անճաղրս անճաղր: Ետևո՛ւ ետ անդունդի խորութեան մէջ, անճաղրս անճաղր

Ետևո՛ւ ետ անդունդի խորութեան մէջ, անճաղրս անճաղր: Ետևո՛ւ ետ անդունդի խորութեան մէջ, անճաղրս անճաղր

Ետևո՛ւ ետ անդունդի խորութեան մէջ, անճաղրս անճաղր: Ետևո՛ւ ետ անդունդի խորութեան մէջ, անճաղրս անճաղր

— Ահա Թարթարը: Ետևո՛ւ ետ անդունդի խորութեան մէջ, անճաղրս անճաղր: Ետևո՛ւ ետ անդունդի խորութեան մէջ, անճաղրս անճաղր

Ետևո՛ւ ետ անդունդի խորութեան մէջ, անճաղրս անճաղր: Ետևո՛ւ ետ անդունդի խորութեան մէջ, անճաղրս անճաղր

Ետևո՛ւ ետ անդունդի խորութեան մէջ, անճաղրս անճաղր: Ետևո՛ւ ետ անդունդի խորութեան մէջ, անճաղրս անճաղր

Ետևո՛ւ ետ անդունդի խորութեան մէջ, անճաղրս անճաղր: Ետևո՛ւ ետ անդունդի խորութեան մէջ, անճաղրս անճաղր

Ետևո՛ւ ետ անդունդի խորութեան մէջ, անճաղրս անճաղր: Ետևո՛ւ ետ անդունդի խորութեան մէջ, անճաղրս անճաղր

Ետևո՛ւ ետ անդունդի խորութեան մէջ, անճաղրս անճաղր: Ետևո՛ւ ետ անդունդի խորութեան մէջ, անճաղրս անճաղր

Ետևո՛ւ ետ անդունդի խորութեան մէջ, անճաղրս անճաղր: Ետևո՛ւ ետ անդունդի խորութեան մէջ, անճաղրս անճաղր

Ետևո՛ւ ետ անդունդի խորութեան մէջ, անճաղրս անճաղր: Ետևո՛ւ ետ անդունդի խորութեան մէջ, անճաղրս անճաղր

Ետևո՛ւ ետ անդունդի խորութեան մէջ, անճաղրս անճաղր: Ետևո՛ւ ետ անդունդի խորութեան մէջ, անճաղրս անճաղր

Ետևո՛ւ ետ անդունդի խորութեան մէջ, անճաղրս անճաղր: Ետևո՛ւ ետ անդունդի խորութեան մէջ, անճաղրս անճաղր

դեր: նա չէ վաղու՛մ ընդարձակ, հարթ-հունամար և
 լայնոտարած՝ դաշտերի միջով: Որ, որքան ցանկանար,
 այնքան լայնացնէր իր ավերը, և, խաղաղով, խաղաղով,
 ուրախ հոսանքով շարունակէր իր ընթացքը: Չմկատա-
 գիրը թարթարին սեղմեց, և արաքաղի լեռնային ձորերի
 մէջ, նա հազարաւոր յարիներով պիտի կռուէր անզգայ
 քարերի և անսիրտ ապառաժների հետ, և այդ էր, որ
 զայրացնում էր նրան, այդ էր, որի դէմ ընդդէմ էր
 նա իր աղմկալի ձայնով: Եւ մի օր մի անգամ ցնաց
 Սյդ ճնշված, նեղված գրութեան մէջ և թարթա-
 րը աւհայանել էր իր վեհութիւնը: Բնութեան խստութիւնը
 չէր կտրուցեցել յուսահատացնել նրան: Նա միշտ
 կռուել էր և շարունակում էր կռուել իր հոսանքին արդէլք
 դնող խոչնդատների դէմ: Եւ մի անգամ մի օր մի անգամ
 յին յերեման լեռնային գագաթից պոկվում էր, ցած է
 գլորվում մի սահազին քարաժայռ: Նա կտրում է գետի
 ճանապարհը: Ջրերի ընթացքը կանգ է առնում: Սյդ
 միջոցին կատաղած թարթարը զուգում է, ուռնում է,
 և հետզհետէ աճելով, հաւաքում է իր ուժերը: Մի
 զարկ, զարկ ևս: Եւ խհա ահազին քարաժայռը, որ
 կտրել էր նրա հոսանքի առաջը, լետ մղվեցաւ, կա-
 տաղի ալիքները մի թեթև տաշեղի նման շտանում են
 նրան, տոնում են, և զարկելով ավերի ապառաժներին,
 խարտակում են, փշրում են: Գետը դարձեալ ընդունում
 է իր բնական հոսանքը: Եւ մի օր մի անգամ
 — Դուք կամենում էիք տեսնել Ջրաբերդը, յիշեց-
 նում է ինձ առաջնորդը, շատ հեռու չենք բերդից:

— Տարէք ինձ այնտեղ:

Ջրաբերդ, այդ անունը լսելիս իմ սիրտը քաբախում
 էր և ուրախութիւնից և տրտմութիւնից: Են պիտի
 տեսնէի այն բերդը, որ շատ անգամ աւհել, աւհալանել
 էր մեր հայրերին, պարսիկների, թաթարների, արաբների

և կողկասեան լեռնաբնակների յարձակմունքներից։
 Մենք պիտի իջնէինք Թարթարի ձորը։ Բերդը
 տեսնելու համար պէտք էր անցնել գետը։
 Բնութիւնը լաւ հասկանալով այդ գետի անհաշտ
 բնաւորութիւնը, գիտենալով, որ նա այնքան չար է, որ
 չէ կարող համբերել արհեստական կամուրջների, գտել էր
 մի հնարք։—Երկու ժայռեր, երկու ահագին սիւնների նը-
 ման, ավերի հակառակ կողմերից մօտեցրել էր միմեանց։
 Նրանք այնքան մօտ են, որ մտածում ես, թէ կարող
 ես մէկ ժայռից թռչել միւսի վրա։ Այդ երկու ժայռերի
 վրա դրած է մի շարժական կամուրջ, որի տակով անց-
 նում է Թարթարը։
 Ես անցայ կամուրջը։ Այժմ գտնվում էի գետա-
 ձորի յատակի վրա։ Չորեք կողմից բարձրանում են ան-
 տառապատ լեռներ։ Նայում ես դէպի վեր, երկնքի մի
 նեղ շերտն ես միայն տեսնում։ Նայում ես դէպի ցած,
 և մտածում ես, որ ահա գտնվում ես անդունդի շրը-
 թունքների մօտ, որը իր ահագին բերանը բաց արած,
 պատրաստվում է կլանել քեզ։
 Այդ անդունդի, այդ սոսկալի խորութեան միջից,
 հսկայական շաքարի գլխի նման բարձրանում է մի մերկ,
 սեպաձև քարաժայռ։ Նայում ես նրա վրա և սքանչա-
 նում ես, թէ որքան խելացի է բնութիւնը, թէ որքան
 նախատեսել գիտէ նա չար մարդիկների չար բնաւորու-
 թիւնը, որ կանխապէս ստեղծագործել է մի այսպիսի
 հրաշք, որ մարդիկ կռիւների ժամանակ, պատասխարվեն
 նրա վրա, պաշտպանվեն թշնամու բարբարոսութիւննե-
 րի դէմ։

—Պա Զրաբերդն է, ասում է առաջնորդը, ցոյց
 տալով վիթխարի քարաժայռը։

Նրա լայնանիստ զազալթի վրա գտնվում են բերդի
 աւերակները։ Իսկ ներքեւից նա սրածայր է երևում, մի

ահագին սեպի նման: Բայց ինչու է կոչվում նա Ջրաբերդ:

Բերդը արժանի է այդ կոչմանը: Եւ իրաւ, նա երեք կողմից պատած է ջրով: Մի կողմից որոտում է կատաղի Թարթարը, միւս կողմից, Թըրդի գետը գալով, կըտրում է առաջինին, և կազմում է մի սուր եռանկիւնի: Այդ եռանկիւնիի միջից բարձրանում է սեպաձև քարոժայւր, և նրա գագաթի վրա է դրած. Ջրաբերդը, որի ստորոտները ողողվում են այդ երկու գետերով:

Բերդի գլխաւոր դռան հսկայ կամարներն են միայն մնացել: Այդ դռնից ներս մտնելով, մի օձապտոյտ ճանապարհ, ապառաժների կուրծքը քերելով, դէպի վեր է բարձրանում: Ճանապարհի հին սանդուղքները այժմ ծածկված են փլատակների բեկորների տակ: Այդ բեկորների միջից բուսել են, աճել են ծառեր, թուփեր, որոնց ճիւղերից բռնելով, պէտք է կամաց-կամաց վեր բարձրանալ: Զեռքից պոկվեցաւ ճիւղը, և դու մի քանի րոպէից յետոյ կը գտնվես Թարթարի որոտացող կոհակների մէջ, որ նեքւում հոսում է:

Իմ առաջնորդը խորհուրդ չէր տալիս գնալ մինչև բերդի գագաթը, զգուշացնելով, թէ այնտեղ կարող էինք գազանների հանդիպել: Բայց ինչ էլ որ լինէր, ես վրձուել էի տեսնել բոլոր աւերակները:

Մի քանի ամբողջ ժամեր անցան, որ քարերը, ծառերը, թուփերը, մացառները բռնելով, մենք դէպի վեր էինք բարձրանում: Ամենադժուարինն այն էր, որ տեղ-տեղ այդ վայրենի բուսականութիւնը այնպէս խիտ հիւսված էր լինում մինը միւսի հետ, որ անկարելի է անցնել: Իմ առաջնորդը խէնջարով կտրատում էր ճիւղերը և ինձ համար ճանապարհ էր բացանում: Վերջը անկարելի եղաւ շարունակել. յոգնածութիւնը մի կողմից, ասատիկ ծարաւը միւս կողմից, բոլորովին թուլացրին

Ինչո՞ւ եւ նստեցայ Հանգստանալուն: Իմ առաջնորդը շուտով դարման դտաւ իմ ծարաւը յագեցնելու Համար: Նա քաղեց Հաարւնայած շուրներ և տուեց ինձ ուտելու: Թիւաշ պաուղները բաւական զովացրին իմ սիրտը: Այդ շուրներն երեսէն էին այն աւերակների միջեց, որոնք մի ժամանակ շէն էին, որոնց մէջ մի ժամանակ մարդիկ էին բնակվում: Աերջապէս մենք գտնվում էինք սեպաձև ապառաժի զազաթի վրա: Բերդի շինվածքներից ամբողջ ոչինչ չէ մնացել: Երևում էին կիսակործան աշտարակներ, երևում են կիսաւեր պարիսպներ, երևում են զանազան սրահներ, սենեակներ, որոնց բոլորի ծածքերը ցած են թափվել: Այն հզօրները, որ մի ժամանակ այդ ամբողջ թիւններից սարսափ էին անարածում թշնամու վրա, այժմ չը կան: Նրանց փոխարէն երկչոտ բուն թագաւորում է աւերակների վրա, և կոնչում է իր չարագուշակ ձայնով: Տեսնում եք այդ անցքը, ցոյց տուեց իմ առաջնորդը Բաշարման ժամանակ այստեղից շուր էին բարձրացնում բերդի մէջ: Այդ զաղանի անցքը ցոյց էր տալիս, թէ որ աստիճան զարդացած էր Հայ մարդու արհեստը, և որ անտիճան հմուտ էր նա անգմագիտական հնարների մէջ: Բերդի բարձրութիւնից ծակել էին ապառաժը, և բաց էին արել մի անցք, որով տանում էր մինչև բերդի ստորոտը, մինչև Թարթար գետի ափը: Այդ անցքը տունէլի նմանութիւն ունէր, և բազմաթիւ քարէ անդուղքներով իջնում էր ցած: Սանդուղքները փորված էին բնական քամառաժի վրա: Իմ առաջնորդը բացատրում էր, թէ որպէս այդ անցքի միջով ջուրը էին հողանում գետից, և այդ պատճառով էլ անցքը կոչվում է ջրազող: Քարէ սանդուղքների իւրաքանչիւրի վրա կանգնած էր լինում մի-մի մարդ, վերջինը գտնվում էր գետ

տի ամփի մօտ: Նա ընդունում էր իր մօտ կանգնողից դարտակ ամանը և փոխարէն տալիս էր նրան ջրով լեցրածը, և այսպէս ամանները ձեռքից ձեռք անցնելով, վերևից ստացվում էր դարտակը, իսկ ներքևից տրվում էր լիքը, և մի քանի ըոպէի մէջ լցվում էր ջրի ահագին աւազանը, որ գտնվում էր բերդի մէջ, անցքի մօտքի մօտ:

Մի այսպիսի գաղտնի անցք ևս բերդից տանում էր դէպի ցամաքը, և ծալըը կորչում էր անտառի մէջ: Դա փախուստի ճանապարհ էր:

Արեգակը սկսել էր թեքվիլ դէպի իր գիշերային կայարանը: Իմ առաջնորդը շտապեցնում էր շուտով ցած իջնել: Նա տխուր մտածութիւններով հեռացաւ այդ ըսքանչելի աւերակներից, որոնք իրանց կործանման մէջ ևս դեռ պահպանել էին վաղեմի մեծութիւնը:

— Դուք ցանկանում էիք տեսնել և «քաղաքատեղի» աւերակները, հարցրեց իմ առաջնորդը:

— Անպատճառ:

Բայց ուշ է, մինչև այնտեղ կը հասնենք, կը մթնի:

— Վնաս չունի:

Չը նայելով իմ առաջնորդի ենթադրութեանը, մենք հասանք այնտեղ, երբ արեգակի վերջին ճառագայթները դեռ փայլում էին մի շարք սպիտակ շինվածքների վրա, որոնք գտնվում էին լեռնային բարձրաւանդակի վրա: Ճանապարհը, որ տանում էր այնտեղ այնքան դժուարին չէր: Մենք շուտով հասանք շինվածքներին, որոնք ամբողջապէս, կառուցված էին սպիտակ մարմարիօնի նման փայլուն, գեղեցիկ տաշված քարերից: Դրանք ամրոցներ էին. դրանց մէջ բնակվում էին այն իշխանները, որոնց պատկանում էր Զրաբերդը:

Բլուրը, որի վրա շինված էին այդ ամրոցները, կիսալուսնի ձև ունէր: Կիսալուսնի երկու եղջիւրների վրա,

երևում էին երկու աշտարակներ: Նրեւի, դրանք ծառա-
լելիս են եղել որսլէս պահականոցներ, որովհետեւ գտնու-
մում էին երկու անցքերի մուտքի մօտ, որոնք միակ
ճանապարհներ էին դէպի ամրոցը գնալու: Մի քանի
զինված մարդիկ այդ աշտարակների մէջ բաւական էին,
որ թոյլ չը տային ոչ ոքի մուտք գործել դէպի ամրոց-
ները, որոնք գտնվում էին կիսալուսնի մէջտեղում:

Այդ փառաւոր պալատների երեսը զարձրած է դէ-
պի առջևում բացվող խորին ձորը, որ ծածկված է ան-
տառախիտ ծառերով: Ժամանակի կործանիչ ձեռքը գեո-
շատ բան չէ ոչնչացրել այստեղ:

Ամրոցը չափազանց բաղադրեալ մի շինուածք է. ունի
բազմաթիւ սենեակներ, շքեղ դահլիճներ, ընդարձակ
սրահներ, երկայն կօրիդօրներ, բոլորի դռները բացված են
միմեանց մէջ: Լուսամուտները լայն են և դռները մեծ:
Ամբողջ շինվածքը կառուցված է գեղեցիկ կերպով տաշ-
ված քարերից և հայ մարդու ճարտարապետական տա-
ղանդը փայլում է նրանց մէջ իր բոլոր ձիրքերով:

Մարդու սիրտը սկսում է դողդողալ, երբ նայում է
այդ փառաւոր շինվածքների վրա: Այն հիւանալի գահլիճ-
ներում, ուր մի ժամանակ տիկիները նազ-նազում էին,
ուր աղախիների բազմութիւնը կամակատարութեամբ
պտտւում էր նրանց շուրջը, ուր կեանքը եւ էր գալիս
երջանկութեան բոլոր բաւականութեամբ, — այժմ ապ-
րում էին վայրենի գազանները: Սահագին ծառեր աճել
էին կիսաւեր սենեակների միջից, և իշխանների բոլոր
փառքը ծածկված էր թփերի, մացառների և պատա-
տուկների հիւսվածքի տակ: Մամուռը ամեն տեղ դրել
էր հնութեան կործանիչ դրօշմը:

Երկար քարացածի նման նայում էի այդ մահուան
տեսարանի վրա: Արեւը վաղուց մայր էր մտել, մութը
պատել էր, և ես այդ չէի նկատել: Ես միշտ նայում էի

խաւարի մէջ: Եւ կարծես, դարերը յետ-յետ էին գնում,
և իմ աչքերի առջև ից շարքերով անցնում էին ուրուական-
ները այն անձինքների, որոնք մի ժամանակ բնակվել
էին այստեղ, որոնք մի ժամանակ իշխում էին այդ հը-
րաշալի անտառների, այդ հսկայ լեռների վրա:

Ինչ սթափեցրեց իմ յափշտակութիւնից իմ առաջ-
նորդը.

— Գնանք, արդէն ուշ է, ասաց նա: — ձանապարհը
երկար է. շուտով տեղ չենք հասնի:

ՐԱՖՖԻ

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ Ք

ԵՐԵՒԱՆԵՐԻ ԿԵԱՆՔԻՑ

Անգլիական յայտնի քաղաքագետ Ռօբերտ Պիլ և երևելի բանաստեղծ լօրդ Բայրօնը մանուկ ժամանակ շատ էին սիրում իրար։ Նրանք երկուսն էլ միևնույն ուսումնարանումն էին սովորում։ Բարձր դասատան աշակերտներից մէկը մի անգամ մի բան պահանջեց Պիլից, իսկ վերջինը չը կամեցաւ կատարել այդ աշակերտի ցանկութիւնը։ Այդ տեսակ յանդգնութիւնը Պիլի կողմից սաստիկ զայրացրեց այն աշակերտին և նա վճռեց մի լաւ պատժել նրան. սկսեց բռնցքով խփել Պիլի ձեռքերի մկանունքներին և որպէսզի աւելի սուսուկացնի ցաւը՝ նա թեքեց Պիլի ձեռքը։ Երիտասարդ Պիլը սկսեց բարձր ձայնով հառաչել և գանգատուել։ Փոքրիկ Բայրօնը ներկայ էր իր բնկերոջ այդ չարճարանքին... Բայց ի՞նչ անէր, ի՞նչպէս օգնէր... Ինքը շատ փոքր ու թոյլ—ի՞նչպէս կարող էր բնդհատեցնել մեծ աշակերտի ծեծը... այնու ամենայնիւ Բայրօնը մօտեցաւ նրան զայրացած դէմքով և դողդոջուն ձայնով հարցրեց թէ՛ նա քանի զարկ էլի տալու է իր բնկերոջ։

—Քեզ ի՞նչ, պատասխանեց աշակերտը. ի՞նչու ես հարցնում դու զրա մասին։

—Ուզում եմ զարկերի կէսը իմ վրայ առնել.— պատասխանեց Բայրօնը։

ԱՆԱՍՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլիայում մէկ կալուածատէր մի որսկան շուն ունէր։ Մի անգամ նա նկատեց, որ իր շունը հացի մի մեծ կտոր իր հետ վերցնելով տանից փախաւ։ Կալուածատիրոջը շատ հետաքրքրեց այդ բանը և, կամենալով իմա-

նալ՝ թէ իր շունը ինչ է անելու ալդ կողորը, հետեւեց նրան: Շունը ներս մտաւ ախոռը և հացը տուեց ձիուն; որի հետ շատ սիրով էր և գիշերները միշտ նրա մօտ էր անցկացնում: Կալուածատէրը տեսաւ թէ՛ շունը ինչպէս ներս վազեց ախոռը ու սկսեց հաչել, որ ձին ուտի բերած հացը:

Կալուածատիրոջը իր ծառաները պատմեցին, որ շունը շատ անգամ է՝ բերել հացը ձիու համար ու միշտ հաչել է և անբաւական է եղել, երբ ձին նրա բերածը չէ կերել:

ԻՆՉ ԱՁԳ ԻՆՉՊԼՍ Է ԲԱՐԵՒՈՒՄ

Ամեն մի ազգ բարեւում է առանձին կերպով.

Հը է ան երբ իրար հանդիպելով խոր գլուխ են տալիս և երբեմն իրար համբուրում են. այդպէս էին անում և Հռովմայեցիները ու Յոյները:

Եւրոպացիները, միմեանց տեսնելով, գլխարկներն են վերցնում և ձեռք մեկնում:

Ճապոնացիները բարեւում են իրար, մէկ ոտից կոշիկ հանելով:

Հնդկաստանի բնակիչները միմեանց մօրուքից են բռնում:

Փիլիպին կղզու բնակիչները միմեանց բարեւելիս, բռնում են ձեռքը և երեսները շփում:

Լապլանդացիք և Աւստրալիացիք—իրանց քթերն են իրար քսում:

Օտտիտի բնակիչները—խփում են քթերով:

Չինացիները իրար պատահելիս ընկնում են ծնկների վրայ և մի քանի անգամ իրար երկրպագում:

Հ Ո Ւ Ա Ր Ճ Ա Լ Ի Ք

ՀԱՆՆԵԼՈՒԿՆԵՐ

Առաջ. 2. 2.

8) Վանայ ծովի ափին եմ ես.
Իմ անունս թէ դարձնես,
Ծովի վերայ ինձ կը տեսնես:
Այդքան երկար մի մտածիր.
Առջևդ եմ, ինձ լաւ նայիր:

9) Ոչ ջուր է, ոչ հաց,
Առանց նրան չէ կարելի ապրած:

10) Այն ի՞նչ թիւ է. որը չէ քսան,
Իսկ նրա կէսը է ճիշտ տասն:

Առաջ. եզ. Ք. Տէր-Աստ.

11) Մարդիկը երբ որ ննջում են,
Ես այն ժամանակ ծնվում եմ.
Թէպէտ աչքով չեն տեսնում,
Բայց գործքերիս հաւատում են:
Շատերի միտքը շփոթում եմ,
Շատերին ուրախացնում եմ,
Ոմանց հարստացնում եմ,
Ոմանց աղքատացնում եմ.
Շատ ինձ հաւատացողներին
Խաչի դուռն տանում եմ:

Խ Ն Դ Ի Ր Ն Ե Ր

13) Հետևեալ քառակուսիի մէջ զանեւ այն նախադասութիւնը, որ ամբողջ Ս. Աւետարանի միտքն ու բովանդակութիւնն է.

ց	ք	մ	ը	ե
ե	ի	է	մ	ն
ց	ի	ա	Ս	:

Ա. ու ա ջ. Մ կ ը տ ի չ Ա. լ ի խ ա ն ե ա ն ի.

		Հ		
	ալ	մ	ալ	
ա	ա	ը	ա	ա
	ալ	մ	ալ	
		Հ		

14) Կախարդական խաչ.

Տեղափոխեցէք՝ տառերը այն — սլէս, որ ինչսլէս էլ կարդաք ձախից գէսլի աջ, աջից — ձախ, վերեւից ներքեւ և ներքեւից վերեւ — միևնույն բառերը դուրս գան:

Շ Ո Ւ Տ Ա Ս Ե Լ Ո Ւ Կ

Մեր տանը եօթը պարկ, եօթը պարկին եօթը պարկակապիչ:

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԵՐԳ

(Ժողովրդական)

Մայրը երեխին նստեցնում է ծնկան վրայ և երկու թևիկները վեր բարձրացնելով, իսկ ներքեւից ծունկը խաղացնելով, երգում է.

Դան, դան գլնդոցին,

Մեղրով լիքը քըթոցին.

Որ Հայր գալ — բարով տո՛ւ,

Չար մարդը դալ — քարով տո՛ւ:

ՍՐԻՆԳ

ՐԵՐՈՒՍՆԵՐ

1) Ա.Մ. Գ.

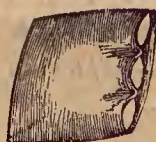
100 տարի

ի 2

ցուցական գերանուն

ը

ը

«ց»

«գալ» բալի ապառնի եզակի Յ-դ դեմք

2) Առաջ. Գ.

ե

եղը

Ղ

շա

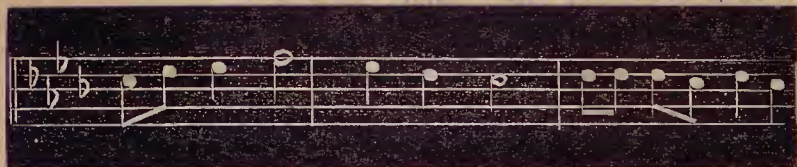
ը

նտկ:

ՃԱԽԱՐԱԿ

Մանիր մա - նիր իմ ճա - խա-րակ

մանիր սիւղ-տակ մա-լոն - ջներ մանիր-թե - ւեր

Հաստ ու բա-րակ որ ես Հո - գամ իմ ցա - ւեր :

Կարմիր օրըս երբ սեւացաւ,
Եւ պարտք մնաց թէև քիչ,
Պարտատիրոջ սիրտն էլ սեւցաւ,
Եկաւ տարաւ ամեն ինչ:

Մանիր, մանիր, իմ ճախարակ,
Մանիր սիւղտակ քուլաներ,
Մանիր թելեր Հաստ ու բարակ,
Որ ես Հոգամ իմ ցաւեր:

«ԱՂԲԻԻՐԻ» № 1-Ի ՄԵՋ ԳՏՆՈՒԱԾ ՀԱՆՆԵԼՈՒԿՆԵՐԻ, ԻՆԴԻՐ-
ՆԵՐԻ ԵՒ ԲԵՐՈՒՄՆԵՐԻ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Մ Ի ս ր ա մ Ի տ Ի ս ր Հ ու ր դ. Միմիանց ձիաների վրայ նստեցէք, (այդ դէպքում ամեն մէկը, նստելով իր ախոյեանի ձիու վրայ, կ'աշխատէր քշել այն ձին, որի վրայ ինքը կը նստէր, որպէս զի իրը յետ մնայ ու այդպէս ստանայ մրցանակը):

Հ ա ն ե լ ու կ ն ե ր. 1) Մարդ, գրամ: 2) Լուսա-մուտ Ուլ-աս: 3) Երկինք ու աստղեր: 4) Նանապարհ: 5) Գուլպայ գործելու ճաղեր: 6) Կով: 7) Որպէս զի հաւերը տեսնեն, որ անգիր գիտէ:

Շ ա Խ մ ա տ Ի Խ ն դ Ի ր.

Ատիր, ով իմ ազգ, խաւար տգիտութիւն,
Մի տար քեզ խաբել խարդախ խօսքերով:
Կորէք դուք, Խաւար և Տգիտութիւն,
Կորէք դարչելի ձեր ծնունդներով.
Մինչ երբ մեր վերայ ձեր վայրենութիւն
Պիտի բռնանայ կոպիտ ճանկերով:
Բուական է մեզ, որքան փթացած
Արհամարհեցինք մարդկութեան բարիք...

Բ ե բ ու ս ն ե ր. 1) Քեզ-բարի «աջ»-«ող» (ում), աղբիւր, աստուծով-մեծ ա-ն-աս, գետ-լին-ես: Քեզ բարի աջ-ողում, Աղբիւր, Աստուծով մեծանաս, գետ լինես.

2) Սև-սիրտ, «սպ» (-ի տակ) ատամ.

Սև սիրտ, սպիտակ ատամ:

Մի զարմանար, բարեկամս . . .
Մթթ է դու չես իմանում, որ մենք
Հայերս մի տարօրինակ ազգ ենք
կազմում մեր ամբողջ կեանքով,
գրականութեամբ, ուղղութեամբ,
ձգտումներով... Բայց վերջնական-
ջոյ ի Հարկէ մեր ազգային զար-
գացումն ևս ենթարկւում է և
ենթարկուելու է ընդհանուր մարդ-
կային զարգացման օրէնքներին,
թէև այդ բոլորը կատարւում է
այնպէս, որ կարծես թէ մենք ոչինչ
կատարենք այլ ազգերի հետ, նը-
րանց գորգացման ընթացքը, կար-
ծես, բոլորովին չէ ներգործում մեր
զարգացման ընթացքի վրայ,
այնպէս որ մենք յաճախ կրկնում
ենք այն սխալները, ինչ ուրիշ-
ներն են արել, մենք յաճախ ընկ-
նում ենք այնպիսի մոլորութիւն-
ներին մէջ, որոնցից միւս ազգերը
արդէն դուրս են եկել . . . Չեմ
ուզում երկար կանգնել այդ հար-
ցի վրայ, միայն այստեղ ՚ի դէպս
կը յիշեմ մի երևույթի մասին.
սպիւր ի տի գ մ ը *) տարածուեց,
ինչպէս յայտնի է, ակեղեքքիս
չորս կողմը. — հերթը հասաւ Ռու-
սաստանին, այդտեղ ևս թէև
սկզբում մեծ ընդունելութիւն
գտաւ, բայց Մէնդէլէեիներէ,

Շիլեարէյսիկներէ և այլոց շնոր-
հեւ այդ կեղծ վարդապետու-
թիւնը սկսում է հետզհետէ ան-
հետանալ ուստի հոյից, — այժմ,
ինչպէս երևում է, մենք էլ վա-
րակուելու ենք այդ ակտով . . .
մենք ևս կարծ թէ երկար ժա-
մանակ նրա ազդեցութեան տակ
կը լինենք, շատ գլուխ կը ցա-
ւացնենք ու վերջ ի վերջոյ միւս
ազգերի պէս դուրս կը գանք այդ
մոլորութիւնից: Առ այժմ, փառք
Աստուծոյ, միայն անհասանելի
մէջն է նկատւում այդ ակտի
յայտնուիլը: Այդ անհասանելի,
բարեկամս, ինչպէս երևում է,
այնչափ են վարակուել նրանով,
որ իրականութիւնը նրանց աչ-
քերում անհետացել է — նրանք
սկսել են կարծել, որ ամեն ինչ
շուտ է, ստուեր է, ուրուական-
ներ են, — ոգիներ են. այն — նրանց
աչքերում ամեն բան «ստուեր»,
«շուտ» — է դարձել. մարդիկ —
ստուերներ են, «բարեկամներ» —
գլխով, ոտով ոգիներ են, ազնու-
թիւնը ստուեր է, գիտութիւնը —
ստուեր... միմիայն մի բան, որ
նրանց համար դեռ «ստուեր» չէ
— դա՛ փայլուն մետաղն է, մի-
միայն այդ ազնիւ մետաղը պահ-
պանել է իր լիակատար իրա-
ւունքները — ստուեր չը համա-
րուելու համար... Հասել է այն-
տեղ, որ քեզ էլ, չը գիտեմ — ի՞նչու՞
մեռած համարելով, մեր այս նա-
մակագրութիւնը — ոգիներէ հետ

*) Սա մի տեսակ վարդապետութիւն
է, որ պնդում է թէ կարելի է ամեն
մի մարդու, լինի նա կենդանի թէ մե-
ռած մի և նոյն է, հոգին դուրս կան-
չել և խօսել նրա հետ և այլն . . .

բանակցութիւնն են համարում...

Այդ անհատները միշտ շրջելով ուրուականները մէջ, անկասկած, իրանք ևս նմանուել են նոյն իսկ ուրուականներին... Այո, այդ շրջող սև գերակները ոչ այլ ինչի կարող են նմանուել, եթէ ոչ ստուերներին...

Թողնենք, բարեկամս, մեռելներին լծադել իրանց մեռելները, — բայց... բայց ինչպէս թողնենք, քանի որ գանազան ոգիները, դանազան գերբնական ոյժերի հետ նրանց ունեցած յարաբերութիւնները աւճապանք են գտնում և մեր մանկական գրականութեան մէջ, քանի որ նրանց համար միակ կենդանի մնացած վայրուն ոսկիները պարզում են մանկական գրքոյկների ամեն մի երեսի վրայ, քանի որ նրանց ամբողջ էութիւնը դուրս է վայրում փոքրիկ մանուկների համար հրատարակուած գրքոյկների ամեն մի անկիւնից... Ասա, ի սէր Աստուծոյ—ինչ բան է «Գառնուել» և «Ղուսաստանիկ» վէպիկները *): Այդ վէպիկները մէջ շրջում են մի կողմից բուրժուաների անշունչ ստուերները, իսկ միւս կողմից կղերական բարերարները—ոչ մի կենդանի սրտակեր, ոչ մի կենդանի խօսք... բոլորը շինծու, փրփած փրագներ, մոլեռանդ հոգեպաշտութիւն, գերբնական ոյժի վրայ հիմնուած ակնկալութիւններ. ամեն մի երեսի վրայ հրաշքների նման անսպասելի անբնական դէպքեր, նւթական վարձատրութիւններ...

Վէպիկի անունը «Գառնուել» է։ Մի խեղճ աղջիկ՝ Քրիստինէն գնում է անասու, երակ քաղում,

ծախում ու դրանով հիւանդ մօր պահում։ Անտառում այդ աղջկան ձրէ է վրահասնում, այստեղ գտնում է մի փոքրիկ գառնու ու բերում տունը։ Մայրը խնայում է աղջկան՝ գտնել գառնուիկի տերոջ և վերադարձնել «Մենք աղքատ ենք, բայց ապէս է աղինը լինենք» (18) — բայց... Աղքատները բնականապէս աղինը չեն... — «Այո, սուս է Քրիստինէն, ի հարկէ կը ցանկանայի պահել գառնու բայց ամէն ինչ առաջ պէտք է հետևել Աստուծոյ պատուէն երբ լինի»։ Քրիստինէն իսկոյն վաղ է. ապրիլ կը լուսամտիցով մօտ, տանում գառնուիկը. կալուածատէրը շատ է գովաբանում Քրիստինէն և գառնուիկը նուիրում է նրա Քրիստինէն. ուրախ է, նրա մօրը նոյնպէս ուրախ է։ «Մենք աղքատ ենք, բայց հոգեկան հանգստութիւնը մեր հարստութիւնն է», սուս է նա իր աղջկան։ Այսպէս ամբողջ վէպիկը է փրփած, երեխաներին անմասն չէր փրագներով... Ի հարկէ այդ խեղճ ընտանիքին մի օգնութիւն հանդիսանում և ի հարկէ ոչ շրջանից, այլ անպատճառ պատաներում ասորոյները... Վերջինը յայտնվում է Քրիստինէն և նրա մօրը, Բողալիւն և սուս է. «Տեսնուում ես, որ երբեք Քրիստինէն, որ Աստուծոյ պատուէն հաւատարմողները թողնողը. նոյնպէս մի ալիք ջրիկ պարոն» է։ Սա կորցնել է թէ իր փոքր որդուն և թէ ծես, ամուսնուն, Քրիստինէն հաւատարմող նոյնպէս անհետացել էր պատուում... Բայց մի վախճան, սիրելիս, պանծ մենքը շուտով գտնուելու մենք Աղջիկ պարոնի (տիկին Վալդիս)

*) Անցեալ նամակում ես գրել եմ այդ գրքոյկի մանրամասն վերնագրերը

որդէն յանկարծ յայտնվում է մօտիկ անտառում և Քրիստինէի գառնուկի միջոցաւ (Քրիստինէն իր գառնուկը նուիրել էր ա. Վալդէմի փոքրիկ աղջկան և Գառնուկի փողապատի վրայ կարել էր է. Վ. տառերը) Տիկին Վալդէմի որդին, ասում եմ ես, գտնում է իր մօրը։ Բանից յայտնվում է, որ սրան Հռենոս գետից ազատել է մի զինուորական, որ դեռ կենդանի է։ Այս զինուորն էլ խեղճ Բօգալիայի ամուսինն է յայտնվում։ Մի խօսքով ամեն մի քայլափոխում այնչափ անսպասելի յաջող դէպքեր են բարդվում միմեանց վրայ, որ վէպիկը կորցնում է բնականութեան վերջին նշոյլը... Զը գետնից, վերջապէս, ինչպէս կարող են ընդունել միւսները, բայց իմ վրայ, բարեկամս, շատ վատ են ներգործում հեռուհալի պէս տողերը։ «Տիկին Վալդէմը (ամբողջում մեզ յայտնի ասորոյը) նորան (այն կալուածատիրոջ, որ Քրիստինէին գառնուկ էր նուիրել) կլերակէ օրը ճաշելու հրաւերեց ամբողջ։ Կալուածատէրը լիտոյ շատ անգամ ասում էր, թէ ա յ դ պ ա տ ի լ է ը (ամբողջում մեծ մարդկանց մօտ ճաշին հրաւիրուած լինելը) «Որ ա ն ա լ է լ ի ու ը ա լ ա յ ր ե ց ք ա ն թ է հ ա ը ի լ ը ո չ խ ա ը ը ն ծ ա ն»։ Սա ինչ բուրժուազական գաղափարներ են. միթէ այս տեսակի մտքեր ու խօսքեր կարելի է համբերութեամբ կարգաւ որակել մանկական գրուածքի մէջ...

«Ուստի ա տ ն ի կ»-ը, կարծես, ուղղում է քարոզել մեզ ծանապանիկ նստելու սպասել Սօստոժոյ պաշտօնաւորութեան։ Մեծ է ու անասհման Սօստոժոյ պաշտօնաւորութիւնը — դա միգրանից ամեն մէկին յայտնի է, բայց այդ պաշտօնաւորութեան միակ յոյ-

սով կերակրել մանուկներին-վնասակար է։ Մանուկը երբէք չի կարող հասկանալ թէ՛ ինչ է այն Մեծ ոյժը, որ տիրապետում է բնութեան վրայ, մանուկը իր անմեղ սրտով զգում է միայն Սօստոժոյ զօրութիւնը...

«Ուստի ա տ ն ի կ»-ը փոքրիկ վէպիկի մէջ ամեն մի քայլափոխում նորից ու նորից կըրկնվում են երեխաներին բոլորովին անմատչելի փրագները...

Թիֆլիսի Ընկերութեան հրատարակած այդ գրքոյկը ունի մի մեծ արժանաւորութիւն. շատ էժան է, արժէ ընդամենը 25 կ. Տպած է շատ մանր տառերով։

Մ ն դ ե ա ն պ ա տ մ ու թ ի լ է ն և Մ ա յ ի ս ե ա ն տ ո ն ը Ֆ ի ն լ է ա ն դ ի ա յ ու մ չ հ ր ա տ. Թիֆլիսի Ընկերութեան 34 եր. գինն է 10 կ. Մ. Վարդանեանի տպարան։ 1881 թ.

Էհ, բարեկամս, դարձեալ միւսնոյնը և միւսնոյնը... Խեղճ ուսուցիչը հիւանդ պառկած է ծննդեան տօներին։ Այդ տօներին ամեն մի ընտանեքում ուրախութիւն է տիրում, իսկ այսպեղ... Դժուար չէ գուշակել, որ պէտք է յայտնուի դարձեալ մի հարուստ պաշտօն և ուրախութիւն պատճառի ամբողջ ընտանեքին, նիւթապէս օգնելով նրան։ Ա... երեւակայնորէզ, բարեկամս, այդ վէպիկի հեղինակը չէ ամաչել ասել, որ հիւանդ ուսուցիչը, երբ այդ խընամքների շնորհիւ առողջանալով նորից սկսեց պարսպել դասերով, նրա հին աշակերտներին աւելացան և Ն ի լ լ ս ո ն ի (իւ բարեբարի) որդիքը։ Բ ա յ ց (աւելացնում է հեղինակը և նրա հետ կրկնում են մեր հայ մանուկներին մտաւոր սնունդ տուողները) Գ ա ը ի լ ը ո չ խ ա ը ը ն ծ ա ն (ուսուցիչը) ո չ մ ի տ ե դ ա յ ն պ է ս ս ի ը ո Վ չ է ը պ ա ը ա պ ու մ ե ը ե լ ա ն ե ը ի հ ե ա, ի ն չ

ալ է ս Ն ի լ ս օ ն ի տ ա ն ք: Լուսարանեմ արդեօք, բարեկամս, այս տողերը... Աւելորդ է, չէ:

«Մ ա յ ի ս ե ա ն տ օ ն ք Ֆ ի ն լ ի ա ն դ ի ա յ դ ւ մ» աւելի յարմար կը լինէր գետեղել որեւիցէ լրագրի «Այլ և այլք» բաժնում: Այդ մանկական տիկիւնների կօմեդիայի վրայ մենք կարող ենք նայել, ինչպէս մի կուրիօզի վրայ միայն:

Ֆինլեանդիայի երեխաները, Նի. Հարկէ մեծերի առաջնորդութեամբ, 1870 թուին կազմում են մի դաշնադրութիւն և ամեն տարի մայիսի 1-ին կատարվում է սօնախմբութիւնը: Այդ դաշնադրութեան նպատակն է, իբր թէ, զարգացնել Ֆինլեանդիայի երեխաների մէջ սէր դէպի թույլ արարածները: անասունները: Այդ դաշնադրութեան մասնակցող երեխաները պէտք է ստորագրեն հետեւեալ կանոնները՝

«Մենք, ներքոյ ստորագրեալներս, խոստանում ենք և մեր ստորագրութեամբ պարտաւորվում բարեխղճութեամբ կատարելու և երբէք չը մոռանալու հետեւեալ կանոնները՝

1) Խոստանում ենք ոչ մի անասունի հետ վատ չը վարուիլ և ի վրայ չը չարչարել նոցա: 2) Ազդաւից և կաշաղակից փոքր թռչունների և նոցա ձագերի համար հոգալ և պաշտպանել նոցա: 3) Չը քանդել նոցա բունները, ձեռք չը տալ ձուաներին և ոչ մի կիւրսով չը նեղացնել նոցա: 4) Չը սպանել և չը վիրաւորել նոցա ոչ քարով, ոչ հրացանով և ոչ նետով: 5) Չը բռնել և չը փակել վանդակի մէջ ոչ մի թռչուն, բացի գեղձանիկը, որ այստեղ փակուած տեղ ծնուելով, չէ գոյում ազատութեան կարեւորութիւնը և մեր կլիմայում վանդակի մէջ միայն կարող է

ապրել: 6) Բռնուած թռչուններին արին ազատութիւն տալ, եւ զմիայն այդ մեզանից չինի կրով: Խուած: 7) Մենք խոստանում ենք - 1) Համոզելու և ուրիշներին թ Մ արարածների հետ անդունութիւն վարուելու և այդ բանի համար խնայել մեր ջանքը, որով տե սէրը և համակրութիւն միայն կարող են զսպել քաղ սիրտ մարդուն էլ:

Այս բոլոր մենք խոստանում ենք դէպի Աստուած և նստեղծուած արարածները ունեցած սիրտ: Համար և ի նշանորդակալութեան այն բոլորակութիւնների համար, որ ուղարկում է մեզ ևս առաջ մեր հոգին զուարճացնող թռչունների երգերի համար:»

Աստ, խնդրեմ, սա ինչ երկու տակերգութիւն է: Միծաղելի տեսնել երեխաներին այս դրույ, կահանդիսում: Այսպիսի դաշնադրութիւնները իրանց փոքր թաղաւորներով և զուհիներով գուցէ, հասարակ մանկական խմբի որեւիցէ կը թողարկան նշանակալիութիւն ունենային, եթէ երեխանք իրանց մէջ, առանց մեծերի նուեցու, առանց արտաքին երեխաների և փայլի խաղային, երբ դա դառնում է մի տեղ հասարակական հիմնարկութիւնը որտեղ փոքրերը «մեծերի» չը են պէտք է խաղան, ներքին սառնասիրտ չեմ կարող ներքին Այդ տեսակ դէպքերում արեւ, խմբին փայլն ու տաքը միշտ ներքինում է ներքին կողմը և վերջոյ առաջանում են պայծառ, անձնասիրութիւններ, որոնց մար ամեն ինչ արտաքին տեղ մէջ է: Այդպիսի կատարելի երկրութիւնները եթէ կարող են չեն դեցնել Ֆինլեանդիայի երեխաներին և փոքրերին, դեռ այս

աշխատանքները, որ մենք ևս պէտք է զմայլունք աչք բոլոր բաներին լիով... Գրքային գինը շատ էժան է - 10 կ. է:

Մեծ անգամ կ'աշխատեմ ծագումնաբանական լեզուների վերաբերյալ մեր մանկական

գրականության մէջ յայտնուած մի այլ ուղղութեան հետ, որի ներկայացուցիչը մեր մանկական տաղանդաւոր բանաստեղծ Վ. Ա. զայեանցն է, իսկ առաջժամ մնաս բարով:

ՔՈ ԳԱՅՈ

Վ. Փետրուարի 5-ին, Խարկովում, վախճանվեցաւ յայտնի Հայ մանկավարժ Առաքել Բաղդատիւնց:

Հետեւելով №-ում կ'աղագրենք հանգուցեալի համառօտ կենսագրութիւնը:

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ներկայ համարից սկսում ենք աղագրել մեր մշտական աշխատակից պ. Երվանդի - Նեմակովի աշխատութիւնները: Այս համարում ապում ենք նրա գրութիւնը «Ամպ», որ պարունակում է խորագրեր է Անգլիկներին և «Հասարակութիւն», որ յատկապէս պատրաստուել է Աղբիւրի համար:

Լուծւում ենք, որ կան այնպիսի անհատներ, որոնք չեն կարողանում որոշել, թէ որտեղ է վերջանում «Աղբիւրի» մանկական բաժինը և որտեղ է սկսում երկրորդը՝ դաստիարակչների համար: Եթէ այդպիսիները երաւ դառնում են, նրանց առաջարկում ենք հետեւեալ բացատրութիւնները:

Նախ՝ մանկական բաժինը առաջին երկու միջին միջին վերջինը շրջանակներին է:

Երկրորդ՝ մանկական բաժնի երեսները թուանշանները գրվում են ներառելով, իսկ երկրորդինը՝ վերա:

Յետերը՝ մանկական բաժնի երեսները շարունակվում են իրանց հերթապահով, իսկ երկրորդինը՝ իրանց:

Չորրորդ՝ մանկական բաժնի յոգուածները ապում են խորը ստուգելով, իսկ երկրորդինը մանկ:

Հինգերորդ՝ երկրորդ բաժնի երեսներին ճակատին երկու գծերի մէջ

ձախ կողմում գրվում է «Աղբիւր» և նրա №-ը, իսկ աջ կողմում յոգուածների վերնագրերը:

Վեցերորդ, և օրերորդ, ութերորդ... աւելորդ ենք համարում բացատրել, քանի որ դրանք նոյն իսկ մեծ և փոքր համար, մեր կարծիքով, աւելի քան ակնհայտ պէտք է լինեն:

Շնորհակալութեամբ ստացանք «Վարժարան» ամսագրի 1-6 համարները: «Վարժարան» մանկավարժական ամսագիրը հրատարակվում է Թիֆլիսում պ. Ն. Խոսրովանի խմբագրութեամբ, երևանում հրատարակիչը բժ. Լ. Տիգրանեանի խմբագրութեամբ «Առողջապահական թերթի ներկայ տարուայ համարները և պ. Էմ. Տէր-Գրիգորեանի «Երեւանեան յայտարարութիւններ»:

«Աղբիւր» մե մե համար նուերել են. պ. Ս. Թադէոսեան ¹⁾ Վարդաշէնու, ²⁾ Նիժու ուսումնարաններին, պ. Գ. Մ. Թիֆլիսի արհեստագործական ուսումնարանին և Ալեքսանդրոպօլի դաւաւապետ պ. Վ. Շահխանդեանին Սահականուշեան օրերագրական դպրոցին:

Շնորհակալութեամբ ստացանք «Ծագուած» թարգմանականը պ. Ա. Մ. Ե. Պ.

„ԱՂԲԻԻՐԻ“ ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

ԱՆԵՔԱՏԵՐՈՊՈՒՆ. Ա. Ն. Հասցէ փոխելու համար պէտք է ուղարկել 5 հատ մաքիւս և ոչ թէ մի հատ:

ԲԱԳՈՒ. Թ. Ֆ. Ուշ է. նոր տարին անցաւ:

— Լ. ԱԹ. Ուղարկեցէք, եթէ յարմար լինի կը տպագրենք:

ԳԱՆՁԱԿ. Դպ. Յ. Մ. Կրկին ուղարկեցինք:

ԹԻՖԼԻՍ. Արտիւր. Անյարմար է տպագրութեան «Աշուղ Ղաթիբը»:

— Բէկդազէ. «Յանապետներն» լայս չէ տեսնելու:

— Ար. Էդ. Շատ մեծ պատիւ էք անում ձեզ, պարոն. ՚ի դուր ևն:

— Սրէնդի տեղ ընդունում:

— Ղ. Աղայանց: «Չմուռն է» չենք կարողանում ապել:

— Ն. Տ. Ղ. Շնորհակալ ենք ձեր խորհուրդներին և նախազուշուրութեան:

Համար: Մենք էլ իբրեւ փորձ դեռ կը շարունակենք մեր ամսագիրը:

Հրատարակել, իսկ երբ կը տեսնենք, որ մեր ոյժերն անկարողութեամբ

գերակշռում է մեր կամքը, այն ժամանակ, դուցէ, կը ձեռնարկենք

բառարկել այնպիսի մի թերթ, ուր ներքին է սկսւիներ անել . . .

— Բարեկաւ. «Չարթմոյ մանուկ» անկարող ենք տպագրել, շարունակեցէք:

ԵՐՈՒՍԱՂԱՎ. Ս. Վ. Պ. Ստացանք և ուղարկեցինք:

ՇՈՒՇԻ Ն. Տ. Ա. Կարող էք ուղարկել և հասարակ ծրարներով:

ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ Ս. Ղ. Չը պէտք է դադարանալ, ձեր անթաղութիւնը սխալ

Այդպիսիներն նշանաբանն այդ է: Այո, անպատճառ պէտք հաղորդ

անունները:

— Աղ. Ար. ՚ի հարկէ դուք չէք: Շնորհակալ ենք, ստացանք, ուրախ

լինենք եթէ շարունակէք:

ԹԻՖԼԻՍ. Մ. Վ. «Աղբիւր» № 2ը համեմատեցէք № 1-ի հետ և մի փոքր

տաճեցէք, արդեօք հանելուք չէ՞ լուծվում:

Ն. ՆԱԽԻՋԵՒԱՆ. Գ. Խ. Ստացանք, շնորհակալ ենք, շարունակեցէք:

ՍՂՆԱԽ. Ե. Ք. Ս. Ա. Շատ շնորհակալ ենք, յայտ ունենք կը շարունակէք:

ՓԱՐԻՋ. Մ. Շ. Խնդրում ենք նմուշները շուտով ուղարկէք:

ՄՈՍԿՈՒՄ. Ա. Մենք կենտրոն դեռ ենք, որ մի ջին թիւը հաշուելու համար

կարելի մի որեւիցէ տարի վերջեն, այլ պէտք է վերջեն յայտնի

մոնախաղով: Օրինակ՝ գեղաւթ վերջին տաս տարուայ ընթացքում

լիտում յայտնուել է մի որեւիցէ բարոյական ակտ. այդ ակտը առաջին

կարողացել է տանել 200 զոհ, երկրորդ՝ 15, երրորդ՝ 2, չորրորդ՝ 3:

վերջին վեց տարի ոչ մէկ, — եթէ մենք միջին թիւը հաշուելու վ

պէտք է դումարենք $200 + 15 + 2 + 3 = 220$, որ պէտք է բաժն

10-ի վրայ, կը ստանանք «22» թիւ: Անի, այդ բարձր մեզ համար

պարզ է, բայց ի՞նչ արած, որ մի քանիները չեն կարողանում, կ

ուղղում այդ բանը հասկանալ:

Խմբագիր-հրատարակիչ ՏԻԳՐԱՆ ՆԱԶԱՐԵԱՆՅԱՆ

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 16 февраля 1883 г.

Типография И. Мартиросианца, на Орб. ул., д. № 5.

ԲՈՒՐԱՍՏԱՆ ՄԱՆԿԱՆՑ

Պատկերադարձ Հրատարակում
Թիւն ամիսը երկու անգամ, տարե-
կան զինը 4 ռ. Հրատարակվում է
Պրիւսիայում

ՄԵՂՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Գրականական ազգային լրագիր
տարեկան զինը 10 ռ. կէս տարեկան 6 ռ.
Խմբ. Պ Սիմէօնեանց. Հասցէն՝ Թիֆ-
լիս. Բեդակցիա „Мегу Айастан“

ՄՇԱԿ

Գրականական քաղաքական լրագիր
տարեկան զինը 10 ռ. կէս տարեկան 6 ռ.
Խմբ. Հրատ. Գ. Արծրունի. Հասցէն՝
Թիֆլիս Բեդակցիա „Мшак“

ԱՐՁԱԳԱՆԲ

Քաղաքական գրականական շա-
բաթաթերթ. տարեկան զինը 7 ռ. Հա-
մարեկը 10 կոպ. Հասցէն՝ Թիֆլիս
Բեդ. „Արձագանք“ Խմբ.-Հրատ Ա.
Յովհաննիսեան

ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Մանկավարժական ամսագիր տա-
րեկան զինը 5 ռ. Խմբ.-Հրատ Ն. Խոս-
րովեան. Հասցէն՝ Թիֆլիս. Բեդ.
„Варжарань“.

ԱՐԱՐԱՏ

Կրօնական-ազգային-պատմական
ամսագիր. տարեկան զինը 3 ռ. Հասցէն՝
Վագարշապատ. Բեդ. շուր. „Ара-
рат“

ՊՄԱԿ

Քաղաքական գրականական լրա-
գիր. տարեկան զինը 4 ռ. Խմբ.
Հրատ. Վ. Պապադանեանց. Հասցէն՝
Յրивань. Բեդ „Псак“

ԱՌՂՋԱՊԱՅԱԿԱՆ ԹԵՐԹ

Միամեայ Հրատարակութիւն
տարեկան զինը 3 ռ. Խմբ. Հրատ. ԲԺ.
Լ. Տիգրանեանց. Հասցէն՝ Յրивань.
Բեդ. շուր. „Гигиенический Лис-
ток“

СЕМЬЯ И ШКОЛА

Иллюстр. отд. для дѣт. 12 № № 8 р.
Учебн.—воспит. отд. . . . 5 р.
(Полн. журн. 22 № №). . . 12 р.
Петербургъ. Больш. Сад. пр.
Гостин. дв. д. № 12.

ИГРУШЕЧКА

Иллюстр. еженедѣльн. жур. для
дѣтей год. цѣн. съ пересыл. 6 р.
Ред.-изд Т. Пассенъ.
Петербургъ. Мал.-Подъяческ. д.
4 кв. 16.

РОДНИКЪ

дѣтск. иллюстр. ежемѣсячн. журн.
год. цѣн. съ пересыл. 5 р., съ
приложен. сборн. „Воспит. и
Обуч.“ 6 р.
Ред.- изд. Е. Сысоева
С. П. б. Спасская у. д. № 1.

ЖЕНСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

Ежемѣсяч. журналъ. год. цѣн.
съ пересыл. 3 р. 50 к.
Ред.—изд. В. Сиповскій.
Петербургъ. главн. конт. редакц.
(Васильев. остр. 9 лин. д. № 16):

MON JOURNAL

récuele mensuel pour les enfants
de cinq a dix ans. Pris de l'abon-
nement dun an 2 fr 25. Paris
Hachette et C-ie, éditeurs 79 Bou-
levard Saint Pérmain.

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ- ՆԵՐ

Հրատարակվում է շաբաթը երեք
անգամ, տարեկան զինը 1 ռ. Խմբ.-Հրատ.
Էմ. Տէր-Գրիգորեանց Հասցէն՝ Յրивань
Типографія Теръ-Григорянцъ.

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑ.-ԳՐԱԴԱՐԱՆ

(Սերգևսկի փող. Նախ-Պարոնեանի
տուն) բաց է ամեն օր առ. 10—5
ժամը երեկ. գրադարանը լինի է
և պարբերաբար ստանում է Հա-
յերէն, ռուսերէն, գաղղիերէն, գերմա-
ներէն մանկական ընտիր գրքեր
և օրագրեր: Բաժանորդագրու-
թիւնը մատչելի է, չքաւորները
կարող են ձրի օգուտ քաղել:

ՄԻԱՄՍԱՅ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ԵՐԵՒԱՆԵՐԻ ՆԻ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՆԵՐԻ
ՀԱՄԱՐ:

(ՏԱՐԵՆԸ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԻ 12 ՀԱՄԱՐ 1—3 ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ԹԵՐԹ)

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

- I) Վէպեր, մանրավէպեր, զրոյցներ, առակներ, հէքիաթներ, ճանապարհորդութիւններ, կենսագրութիւններ:
- II) Բանաստեղծութիւններ:
- III) Գիտութիւն և արուեստ:
- IV) Մանկավարժական և այլ յօդուածներ, առաջարկութիւններ, լուրեր, խորհուրդներ:
- V) Հետաքրքիր տեղեկութիւններ և խառն լուրեր:
- VI) Մատենախօսութիւն և նոր գրքեր:
- VII) Կրթութեան և դաստիարակութեան վերաբերեալ յօդուածներ և տեղեկութիւններ:

ՁՈՒԱՐՃԱՆԻՔ

- VIII) Մանկական, ֆրեբելեան, շախմատի և այլ խաղեր, բեքուաներ, թուաբանական խնդիրներ:
- IX) Անեկդոտներ, հանելուկներ:
- X) Այլ և այլք:
- XI) Երգեր նոտաներով:
- XII) Յայտարարութիւններ:

«ԱՂԲԻԻՐԻ» տարեկան բաժանորդագինը 3 ռուբլի է կէս տարուանը՝ 2 ռուբլի:

Հասցէն՝ Тифлисъ. Редакция „Ахшоръ“ իսկ արտասահմանից՝ Tiflis (Caucase) Rédaction, du journal «AGBUR.»

Տարեկան բաժանորդները կը ստանան երկու պրէմիա, յուլիանի մի պատկեր, իսկ դեկտեմբերին օրացոյց առաջիկայ տարուայ համարը: «ԱՂԲԻԻՐԻ» թիֆլիսում կարելի է ստորագրուել և հաջորդաբար փոխանցել, պ. Շահվերդեանի պալիլիօնում և Մանկական գրադարանում:

Խմբագիր Հրատարակիչ՝ ՏԻԳՐԱՆ ՆԱԶԱՐԵԱՆՑ